

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Peter Lenarčič

**Vpliv nacionalnih varnostnih strategij na trgovino z orožjem na primeru ZDA, Rusije in
Kitajske**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Peter Lenarčič

Mentor: doc. dr. Iztok Prezelj

Somentor: asist. dr. Erik Kopač

**Vpliv nacionalnih varnostnih strategij na trgovino z orožjem na primeru ZDA, Rusije in
Kitajske**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Zahvala

Zahvaljujem se doc. dr. Iztoku Prezlju, da me je sprejel pod svoje okrilje in mi pomagal pri izbiri in določitvi teme diplomskega dela.

Zahvaljujem se tudi somentorju, asist. dr. Eriku Kopaču, za njegovo strokovno svetovanje, usmerjanje in pomoč pri nastajanju diplomskega dela.

Iskrena hvala tudi očetu in materi, ki sta mi omogočila študij in me podpirala v vseh teh letih.

Lili, iskrena hvala tudi tebi za vso spodbudo in optimizem tekom pisanja diplomskega dela.

Vsem in vsakemu posebej, iskrena hvala!

Vpliv nacionalnih varnostnih strategij na trgovino z orožjem na primeru Rusije, Kitajske in ZDA

Trgovina z orožjem je ena izmed najbolj občutljivih ter obenem profitabilnih oblik trgovanja, kar jih poznamo. Po občutljivosti se lahko postavi ob bok trgovanju z prepovedanimi narkotiki ali trgovanju s človeškimi organi, takšna narava trgovine z orožjem pa izhaja iz vplivov (pozitivnih na eni in negativnih na drugi strani), ki jih ima na območja kjer je prisotna, torej tako na državo izvoznico kot na državo uvoznico in njene sosede. Trgovino z orožjem lahko obravnavamo iz različnih vidikov saj je njen vpliv na družbo večplasten. Tako lahko preučujemo njene vplive z ekonomskega, vojaškega, političnega, sociološkega dandanes pa tudi ekološkega vidika.

V tem diplomskem delu se osredotočam na politični vidik trgovine z orožjem, pri čemer me zanima predvsem vpliv politike na smer trgovine z orožjem, torej kako politika vpliva na količino uvoza ali izvoza orožja in vojaške tehnologije v neki državi. V prvem delu diplomskega dela se posvetim teoretični problematiki in izhodiščem, v drugem delu pa apliciram ugotovitve prvega dela na primere Rusije, ZDA in Kitajske kot primere največjih izvoznic orožja.

Ključne besede: trgovina z orožjem, nacionalna varnostna strategija.

Impact of national security strategies on arms trade, presented on cases of USA, Russia and China

Arms trade is one of the most sensitive and, at the same time profitable, form of trade we know. The sensitivity can be compared side by side with illegal drug trafficking or trafficking in human organs. Such nature of arms trade comes from impacts (some positive, some negative) that it has on areas where it is present. We are talking about both, importer and exporter states, as well as their neighbouring countries. Arms trade can be viewed from different perspectives because of its multi-faced impact on society, thus its effects can be examined from economic, political, military or (today) ecological perspective.

This thesis focuses on political view on arms trade, where I am particularly interested in the impact of policy on direction of arms trade, meaning how it affects quantity of arms or military technology being imported or exported from particular country. In the first part, thesis addresses theoretical issues and standpoints, where in second part it uses findings of the first part and tests them on actual cases of USA, Russia and China, as examples of biggest arms exporters.

Key words: arms trade, national security strategy.

KAZALO

1	UVOD.....	8
2	METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR.....	9
2.1	OPREDELITEV PREDMETA IN CILJE PROUČEVANJA.....	9
2.2	HIPOTEZA.....	9
2.3.	UPORABLJENA METODOLOGIJA.....	9
2.4	TEMELJNI POJMI.....	10
2.4.1	Nacionalna varnostna strategija.....	10
2.4.2	Trgovina z orožjem in problemi raziskovanja.....	11
3	NACIONALNA VARNOSTNA STRATEGIJA IN TRGOVINA Z OROŽJEM.....	14
3.1	DEJAVNIKI KI VPLIVAJO NA TRGOVINO Z OROŽJEM.....	14
3.1	Povezava med nacionalno varnostno strategijo, obrambnim proračunom in trgovino z orožjem.....	18
3.2	VPLIVI TRGOVINE Z OROŽJEM.....	19
3.2.1	Vpliv izvoza orožja.....	20
3.2.2	Vpliv uvoza orožja.....	21
4	ŠTUDIJE PRIMEROV O VPLIVU NACIONALNIH VARNOSTNIH STRATEGIJ NA TRGOVINO Z OROŽJEM.....	23
4.1	ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE.....	23
4.1.1	Nacionalna varnostna strategija ZDA.....	24
4.1.2	Trgovina z orožjem v ZDA.....	27
4.1.3	Vpliv nacionalne varnostne strategije na trgovino z orožjem v ZDA.....	28
4.2	RUSIJA.....	29
4.2.1	Nacionalna varnostna strategija Rusije.....	30
4.2.2	Trgovina z orožjem v Rusiji.....	32
4.2.3	Vpliv nacionalne varnostne strategije na trgovino z orožjem v Rusiji.....	34
4.3	KITAJSKA.....	35

4.3.1 Nacionalna varnostna strategija Kitajske.....	35
4.3.2 Trgovina z orožjem na Kitajskem.....	37
4.3.3 Vpliv nacionalne varnostne strategije na trgovino z orožjem na Kitajskem.....	39
5 ZAKLJUČEK.....	40
LITERATURA.....	42

KAZALO SLIK IN TABEL

Tabela 4.1: Uvoz in izvoz orožja v ZDA med leti 2002 in 2009.....	27
Tabela 4.2: Uvoz in izvoz orožja v zDA med leti 2009 in 2010.....	28
Tabela 4.3: Uvoz in izvoz orožja v Ruski Federaciji za obdobje 1995-2007.....	33
Tabela 4.4: Uvoz in izvoz orožja v Ruski Federaciji za obdobje 2007- 2010.....	33
Tabela 4.5: Uvoz in izvoz orožja na Kitajsko za obdobje 2004- 2009.....	38
Tabela 4.6: Uvoz in izvoz orožja na Kitajsko za obdobje 2009- 2010.....	39

SEZNAM KRATIC

SIPRI Stockholmski mednarodni inštitut za mirovne študije (Stockholm International Peace Research Institute)

ACDA Agencija za nadzor nad orožjem in razoroževanjem (Arms Control and Disarmament Agency)

ZN Združeni Narodi

CBM Ukrep za gradnjo zaupanja (Confidence Building Measure)

R&D Raziskave in razvoj (Research and Development)

ACA Združenje za nadzor nad orožjem (Arms Control Association)

1 UVOD

Vojskovanje je od nekdanj človekova priljubljena dejavnost, naj bo to v imenu prostora, bogastva, religije ali sovraštva, vojskovanje je prisotno skozi vso človeško zgodovino. Ker pa se vojskovanja ne moremo iti z golimi rokami, je človek ogromno svojega časa in energije posvetil izdelavi in razvoju pripomočkov za ubijanje- orožju. Napredno orožje pa je od nekdanj pomenilo taktično in strateško prednost na bojišču ter posledično večji vpliv skupnosti (in kasneje kraljevin, držav,...) v svetu kjer velja, da preživijo le močni. Tako je postalo orožje iskano in cenjeno trgovsko blago, trgovanje z orožjem pa politično in strateško občutljivo vprašanje. Ta značilnost trgovine z orožjem se je z razvojem znanosti in tehnologije (ter posledično orožja) skozi zgodovino le krepila. Dokler je trgovanje potekalo med zasebniki, trgovina z orožjem sicer še ni imela velikih političnih implikacij, z razvojem in vzpostavitvijo nacionalnih držav z velikimi armadami, pa je to postala občutljiva tema. Trgovanje med državnimi subjekti je (in še vedno) pomeni, da država izvoznica podpira (najsí bo aktivno ali pasivno) državo uvoznico, kar v političnem prostoru »riše meje«, in je direktni izraz usmerjenosti in politike, ki jo državi vodita. Seveda ni nujno, da se kot subjekti v tem politično-ekonomskem procesu pojavljajo samo države, trgovina z orožjem se pojavlja tudi med mednarodnimi zvezami, med mednarodnimi zvezami in državami, med državami in subjekti znotraj držav (raznorazna osvobodilna in uporniška gibanja ipd.). Takšna trgovina ima seveda močan vpliv na politiko toda njeno preučevanje je močno oteženo, ker je zaradi svoje občutljivosti umaknjena v zakulisije in zaznamovana z netransparentnostjo. V pričujočem delu se bom torej ukvarjal predvsem z trgovino na najvišjem, to je državnem nivoju. Na tej stopnji se trgovanje z orožjem v veliki meri uporablja kot podpora v procesu doseganja političnih ciljev, kar z druge strani gledano pomeni, da imajo nacionalno-varnostne strategije držav direkten vpliv na smer in količino trgovanja z orožjem (uvoz/izvoz), kar bom v tem diplomskem delu prikazal ter na primerih dokazal.

2 METODOLOŠKI HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Opredelitev predmeta in ciljev preučevanja

Predmet preučevanja je povezava med političnimi usmeritvami in (legalno) trgovino z orožjem. Natančneje, vpliv nacionalnih varnostnih strategij na trgovanje z orožjem. Preučevanje trgovine z orožjem bo temeljilo na smeri in trgovanja z orožjem, torej na uvozu in izvozu, ter na količini orožja. V prvem delu diplomsko delo postavi teoretične temelje trgovine z orožjem, njene povezave s političnimi usmeritvami in izpostavi nekatere probleme pri preučevanju te tematike. V drugem delu povezavo med nacionalnimi varnostnimi strategijami in trgovanjem z orožjem preverim na primerih ZDA, Rusije in Kitajske.

Cilji diplomskega dela:

- Opredeliti problematiko preučevanja trgovine z orožjem
- Teoretično utemeljiti povezavo med nacionalnimi varnostnimi strategijami in trgovanjem z orožjem
- Na primerih ZDA, Rusije in Kitajske dokazati povezavo med nacionalnimi varnostnimi strategijami in trgovino z orožjem

2.2 Hipoteza

Nacionalne varnostne strategije posameznih držav imajo velik vpliv na njihovo trgovanje z orožjem, kar se najbolj izrazi v količini in smeri trgovanja. To dokazujejo tudi primeri svetovnih orožarskih velesil, kot so ZDA, Rusija in Kitajska.

2.3 Uporabljena metodologija

Ključni metodološki pristop v diplomskem delu predstavljata metoda zbiranja primarnih in sekundarnih virov ter metoda analize in interpretacije primarnih in sekundarnih virov. S pomočjo analize in interpretacije primarnih virov sem preučil uradne dokumente,

poročila in spletne strani, s pomočjo analize sekundarnih virov pa sem preučil knjige, članke in vire z interneta, ki se nanašajo na trgovino z orožjem, nacionalne varnostne strategije ali povezavo med njima. Deskriptivna metoda je uporabljena pri opredeljevanju značilnosti in okoliščin posameznih držav in njihovih strategij ki sem jih preučil, pri definiranju problemov preučevanja trgovine z orožjem in pri opredeljevanju povezave med nacionalnimi varnostnimi strategijami ter trgovino z orožjem. S študijami primerov pa sem te povezave ugotavljal v praksi.

2.4 Temeljni pojmi

2.4.1 Nacionalna varnostna strategija

Nacionalna varnostna strategija je temeljni varnostni dokument države. V slovarju vojaških izrazov najdemo naslednjo definicijo: »Je umetnost in znanost razvijanja, apliciranja in koordiniranja instrumentov nacionalne moči (diplomatskih, ekonomskih, vojaških in informacijskih) za doseg ciljev, ki pripomorejo k nacionalni varnosti. Imenuje se jo tudi Nacionalno strategijo ali Veliko strategijo.« (Dictionary of Military Terms 1999, 259) Za globlje razumevanje si oglejmo še definicijo nacionalne varnosti iz iste publikacije, ki o njej pravi: » Je skupen termin, ki vključuje tako nacionalno obrambo kot tudi zunanje odnose. Je stanje v katerem a) obstaja vojaška ali obrambna prednost pred katerikoli narodom ali skupino narodov ali b) prednostni položaj v zunanjih odnosih ali c) obrambna drža, zmožna uspešnega upora sovražnemu ali uničevalnemu dejanju od zunaj ali znotraj, prikritemu ali odkritemu.« (Dictionary of Military Terms 1999, 258)

Nacionalna varnostna strategija je torej temeljni dokument države, ki usmerja njeno gospodarsko, vojaško-obrambno in politično delovanje v skladu z notranjimi in zunanjimi okoliščinami, ki bi lahko vplivale na varnostno situacijo države. Ponavadi se takšna strategija nahaja v enem samem dokumentu, ki je napisan za določeno časovno obdobje, ponavadi za obdobje 4 let ali več. Obstajajo seveda tudi določene izjeme, kot je naprimer Kitajska, ki Velike strategije nimajo skondenzirane v en sam dokument. Pri takšnih državah se velika strategija odraža v večih dokumentih z različnih področij, ki jih nato tuji analitiki preučijo in iz njih izpeljejo strategijo. Takšne kondenzate sem uporabljal tudi sam, naprimer ameriška letna poročila kongresu o napredku Kitajske, ki jih izdaja obrambni sekretar ZDA.

2.4.2 Trgovina z orožjem

Pojem trgovina z orožjem je precej bolj zapleten, kot se zdi na prvi pogled in nosi v sebi mnogo implikacij. Mednarodno gledano, ne obstaja splošno sprejet in zavezujoč konsenz o sami definiciji trgovine z orožjem, zatika se predvsem pri opredeljevanju stvari, ki se jih šteje kot orožje. Implikacije tega so prikrievanje količine in vrednosti dejanskega trgovanja z orožjem in držav, ki sodelujejo v njem. Splošno slovensko definicijo lahko sestavimo iz definicij trgovine in orožja, kot ju ponuja SSKJ. Definicija trgovine je tako : »gospodarska dejavnost ki se ukvarja s kupovanjem in prodajanjem«. Definicija orožja pa: »Priprava za bojevanje ali obrambo«. (SSKJ 2000) Če to združimo, dobimo definicijo trgovine z orožjem: Gospodarska dejavnost, ki se ukvarja s kupovanjem in prodajanjem priprav za bojevanje in obrambo.

Toda »priprave« so še vedno dokaj širok pojem, za zoožanje bom uporabil definicijo ACDA: »Orožja vojne, prav tako njihovi deli, strelivo, podporna oprema in drugo blago oblikovano za vojaško uporabo. Oprema dvojne uporabe, ko je njena primarna uporaba identificirana kot vojaška. Gradnja obrambnih produkcijskih objektov...Vojaške storitve kot so urjenje, podporne operacije, popravilo opreme, tehnična podpora in konstrukcija so vključene, če so navoljo podatki.« (ACDA 2003)

Sedaj imamo približno predstavo, kaj vse vsebuje pojem trgovina z orožjem. Pojavlja pa se vprašanje, kakšni načini transakcij vse spadajo pod trgovino z orožjem. V praksi poleg klasične transakcije, kjer pride do izmenjave blaga (v našem primeru orožja) in denarja (ali blagovne protivrednosti) poznamo še lizing oziroma najem orožja, orožje kot darilo, transfer vojaške tehnologije in znanja ipd. (Holtom in Bromly) To vprašanje spada pod resne podatkovne pomanjkljivosti, ko se lotimo preučevanja trgovine z orožjem, in vpliva na dobljene podatke o vrednosti trgovine z orožjem. Bralec naj to pri branju diplomskega dela upošteva.

Temelj vsakega proučevanja so podatki. Ti morajo biti predvsem kvalitetni, torej resnični in uporabni, na drugi strani pa jih mora biti zadosti, da lahko iz njih izpeljemo svoje ugotovitve. V našem primeru preučevanja mednarodne trgovine z orožjem morajo takšni podatki zajeti magnitudo in raznolikost mednarodnih orožarskih transakcij. Katere države kupujejo katero orožje/sistem od koga in pod kakšnimi pogoji? To so osnovni podatki, ki nas zanimajo in so direktno izraženi v številkah uvoza in izvoza orožja/sistemov. Vedeti moramo tudi, da poleg takšnega direktnega trga orožja obstaja tudi indirektni trg, pri katerem gre za

mednarodno trgovanje med dobavitelji orožja (glavni dobavitelj kupi dele, ali celotne sisteme od pod-dobavitelja v neki drugi državi), prenosom tehnologije in v obliki različnih sodelovalnih programov, licenčnih in koprodukcijskih, ipd. (Brauer in Dunne 2005) Podatki so torej hudo obširni in kompleksni pri čemer se pojavlja vprašanje, kako dobro so te povezave vključene v dokaj preprosto statistiko uvoza in izvoza.

Za potrebe diplomskega dela bom uporabljal podatke, ki jih na letni ravni objavljata SIPRI in ACDA. Ustanovi se med seboj razlikujeta po podatkih, ki jih vključita v svojo statistiko. Tako se SIPRI osredotoča na 5 kategorij večjih oborožitvenih sistemov: letala, oklepna artilerija, sistemi za radarsko vodenje, večji izstrelki in vojne ladje. Pri svoji delitvi izključuje trgovanje z osebnim orožjem, strelivom, podpornimi elementi, storitev in komponent. (SIPRI 1993) Na drugi strani pa ACDA poroča o mednarodnih transakcijah konvencionalne vojaške opreme, kar vključuje dele (rezervne op.a.), osebno orožje, gradnjo objektov za obrambno produkcijo in nekatere vojaške storitve. (ACDA 1993) Te razlike v zajemu podatkov rezultirajo v razliki pri ocenjevanju vrednosti trga, ACDA objavi večje številke kot SIPRI. Potrebno je povedati še to, da vodijo tudi ZN svoj register, v katerem so članice obvezane, da vsako leto objavijo svoj uvoz in izvoz orožja, ki spada v 7 kategorij: bojni tanki, oklepna bojna vozila, artilerijski sistemi večjega kalibra, bojna letala, napadni helikopterji, vojne ladje in večji izstrelki. Namen tega registra je povečati transparentnost med državami kot del CBM s čimer pospešuje mir in stabilnost v svetu. Zaradi tega register ZN nudi le podatke o številu uvoženih ali izvoženih sistemov, ne nudi pa podatkov o vrednosti transakcij in načinu financiranja, zato je njegova uporabnost pri pisanju tega diplomskega dela nekoliko omejena. (Sandler in Hartley 1995)

Tako na prvi pogled izgleda, da so kvalitetni podatki o mednarodnem trgovanju z orožjem v zadostni količini na voljo za proučevanje. Toda če pogledamo bližje vidimo, da so podatki o trgovanju z orožjem precej pomanjkljivi. Zaradi določenih lastnosti in posledic trgovine z orožjem, je ta paradoksalno umaknjena v ozadje, čeprav je izredno zanimiva. Takšno stanje povzroče določen primankljaj v kvaliteti in kvantiteti dostopnih podatkov. Dostikrat so mednarodni dogovori in pogodbe o nakupu ali prodaji orožja zaupni, obstaja tudi črni trg (med državami), zato so podatki o točnem obsegu trgovine nedostopni. Točni podatki o številu naročenih in dobavljenih sistemih/orožjih, so pogostokrat javno nedostopni. Še huje je s podatki o finančni strani poslov. Začne se s točnimi podatki o ceni poslov, ki jih je težje dobiti kot podatke o številu kosov sistema/orožja, poleg tega pa se cene med seboj razlikujejo

še v tem, koliko dodatnih stvari pokrivajo (dodatna oprema, rezervni deli, urjenje, podpora, infrastruktura in postranski dogovori (t.i. offset arrangements)).

Mednarodna trgovina z orožjem je zaznamovana tudi z številnimi plačilnimi opcijami in pogoji, ki med drugim vključujejo vojaško pomoč (vključujoč darila), brezobrestna posojila, t.i. buy back (povračilni nakup), ter plačilo v blagu (primer: nafto za raketne sisteme). Takšni finančni dogovori postavljajo vprašanja o resnični vrednosti trgovanja z orožjem, posebno še pri uvozi orožja v državah tretjega sveta. Dostopni podatki se osredotočajo predvsem na fizični transfer orožja iz ene države v drugo in njegovo predstavo v denarju, pri čemer ignorirajo vprašanja če in kdaj so orožja/sistemi plačani. O teh finančnih vidikih trgovanja z orožjem je žal malo znanega, še to kar je, pa se večinoma opira na domneve in ima zato omejeno rabo pri analiziranju ekonomskih efektov uvoza orožja. (Brzoska 1994) Poleg tega moramo upoštevati tudi dejstvo, da sta podkupovanje in obstranska plačila stalni spremljevalki trgovanja z orožjem.

Težave se pojavijo tudi pri samem definiranju obrambne opreme. Predvsem ker je veliko te oprema t.i. dual use (dvojne uporabnosti), kar pomeni, da je uporabna tako v obrambne kot tudi povsem civilne namene. Na primer transportni helikopterji so lahko hitro spremenjeni v napadne/bojne helikopterje ipd. To je lahko zavajajoče, če se osredotočamo samo na trg orožja in povsem ignoriramo velik civilni trg z dobrinami/storitvami in tehnologijami, za katere obstajajo potencialne vojaške aplikacije (trenutno ali v prihodnosti). Upoštevati moramo tudi mobilnost znanstvenikov, kot pomembnega elementa transfera vojaške tehnologije. (Sandler in Hartley 1995)

Na kratko, SIPRI povzame podatkovne probleme z enim stavkom: »Objavljena literatura ne more zagotoviti celovite slike, ker trgovanje z orožjem ni v popolnosti poročano v odprti literaturi (javno dostopni, opa.a.).« (SIPRI Yearbook 1993) Velike podatkovne omejitve tako predstavljajo resne probleme za tako ekonomiste/ raziskovalce pri njihovem empiričnem delu, kot tudi politike pri njihovem trudu za vzpostavitev nadzora nad mednarodno trgovino z obrambno opremo. (Blacknaby in Ohlson 1982)

3 NACIONALNA VARNOSTNA STRATEGIJA IN TRGOVINA Z OROŽJEM

Pod poglavjem temeljni pojmi smo že razdelalali pojem trgovina z orožjem, sedaj pa se bomo poglobili na eni strani v dejavnike, ki vplivajo na trgovino z orožjem, na drugi strani pa v vplive same trgovine z orožjem. Na podlagi tega lahko razumemo, za kakšne namene države uporabljajo trgovanje z orožjem, z drugimi besedami, razumemo lahko političnost trgovine z orožjem, ki se praviloma odraža tudi v nacionalno varnostni strategiji.

3.1 Dejavniki, ki vplivajo na trgovino z orožjem

Skozi desetletja preučevanja trgovine z orožjem, je bilo kar se tiče držav, glavno vprašanje kakšne ekonomske/socialne in politične koristi vladi oziroma državi prinaša izvoz/uvoz orožja? Razvilo se je kar precej ekonomskih oziroma ekonometričnih modelov, ki poskušajo odgovoriti na to vprašanje in pri tem upoštevajo več ali manj faktorjev.

Osnovni model temelji na klasični teoriji trga, ki predpostavlja, da mednarodni trg orožja temelji na razlikah v primerjalnih prednostih med narodi, kar pomeni, da je količina in vrednost trgovanja z orožjem med posameznimi državami odvisna od konkurenčnih cen. Ta model upošteva le tržne sile. Torej je ponudba odvisna od tehnologije in primerjalnih prednosti, pri čemer je cena določena na podlagi stroškov. Na drugi strani pa je povpraševanje, torej uvoz orožja, odvisen od cene, prihodkov, okusov in prioritete (percepcije ogroženosti) države. Ta model ne upošteva vmešavanja države (nadzor nad izvozom, določanje cen in plačilnih pogojev/ ugodnosti, ipd.) zaradi politično ekonomskih razlogov, prav tako pa ne upošteva vpliva majhnih izvoznikov visokotehnološkega orožja. (Sandler in Hartley 1995)

»Cost- benefit« pristop k razumevanju trgovine z orožjem temelji na razliki med zasebnimi in družbenimi stroški in koristmi (cost benefit) za državo izvoznico orožja. Ta model se torej ukvarja z razliko v stroških in koristih, ki se pojavijo kot rezultat izvoza orožja in sicer za državo izvoznico na eni strani ter podjetjem izvoznikom na drugi strani (podjetje se nahaja v državi izvoznici, op.a.). Država pogosto proda (izvozi) orožje z izgubo, da pokrije stroške R&D, odpiše kredite, izpolni postranske dogovore in proti-dobavne pogodbe. Na

drugi strani pa zasebno podjetje izvaža orožje samo dokler mu prinaša profit. Taka podjetja vložijo veliko naporov v to, da svoje vlade prepričajo v prednosti izvoza orožja. Tako se izpostavlja ekonomske dejavnike, kot so nova delovna mesta, povečan izvoz, podpora razvoju industrije visoke tehnologije (t.i. dual use tehnologija) in državne obrambne industrije, na drugi strani pa politične dejavnike v obliki moči in vpliva ter političnega vzvoda v zunanji politiki. (Deger 1989) Podjetje prav tako poskuša svojo vlado prepričati, da z nakupom orožja doma pokrije proizvajalčeve R&D stroške, kar pomeni da mora z izvozom podjetje pokriti le variabilne stroške, kar mu omogoča ponuditi nižjo ceno. Če mu z nižjimi cenami uspe ustvariti monopolni položaj, lahko potem več zaračuna za nadomestne dele in »nujne nadgradnje«. Končni rezultat takšnega »cost benefit« modela je, da so koristi države izvoznice orožja manjše (oziroma lahko celo negativne), od koristi izvoznega podjetja. (Smith in Georgieu 1983)

Model Levina, Sena in Smitha (1994) poleg ekonomskih vključuje še varnostne dejavnike, s tem da mednarodni orožarski trg obravnava kot mednarodno trgovino na konkurenčno nepopolnem trgu, kjer štejejo medčasovne pogodbe in je »zunanost« povezana z produktom (npr. prodaja orožja zavezniku poveča varnost prodajalca/dobavitelja). Model se osredotoča na konkurenčne dobavitelje (vlade), ki se vsak zase odločajo o količini orožja ki ga bodo dobavili kupcem, pri čemer se upošteva tako ekonomske koristi kot tudi varnostne implikacije takšne transakcije. Pomembna omejitev tega modela je dejstvo, da velja le za večje države, ki se obnašajo kot »svetovne sile« in imajo svetovne varnostne interese, medtem ko je večina manjših dobaviteljev zainteresirana le za ekonomske koristi, ne zanimajo pa jih varnostne implikacije ki jih lahko prinaša prodaja orožja. (Sandler in Hartly 1995)

V svojem bistvu so vsi ti modeli namenjeni ugotavljanju in napovedovanju učinkov, ki jih predstavljajo vojaški izdatki na različne dele sveta. Seveda se je v ta namen razvilo več modelov, toda ti trije so prevladujoči. Za potrebe diplomske naloge so koristne predvsem ugotovitve zadnjih dveh modelov, saj nas zanimajo vplivi politike oziroma dolgoročnih političnih načrtov na trgovino z orožjem.

Pomemben dejavnik pri trgovini z orožjem je tudi temeljno razmerje med ekonomijo in varnostjo. Tradicionalno ta koncept predstavlja obrambno industrijsko bazo. Ta zajema nacionalno gospodarstvo in nacionalno industrijsko infrastrukturo, od katerih so odvisni obrambni izdatki. Torej samo gospodarska moč države, ki direktno podpira njeno vojaško moč, država je samozadostna. V tradicionalen koncept spadajo tudi ekonomski instrumenti

zunanje politike, v obliki trgovinskega embarga, kvot, statusa privilegirane države, raznih oblik državne pomoči, ipd. Tem pogledom sledi takoimenovana geoekonomija. V tržni ekonomiji in s pojavom globalizacije pa se pojavi nov koncept povezave med mednarodno tržno ekonomijo in državno varnostjo, kot piše Kopač: »Z globalizacijo, ki pospešuje alokacijo blaga in storitev, so države postale materialno odvisne od proizvodnje, ki jo lahko le delno, če sploh, nadzirajo.« (Kopač, 2006) Pride do pojava outsourcinga, ki je ekonomsko včasih bolj upravičen, toda države postavlja v določeno odvisnost od tujine in jih s tem dela ranljive. Dandanes tako prevladuje koncept mednarodne soodvisnosti, kot temelja varnosti. Države naj bi bile med seboj ekonomsko, vojaško in politično tako povezane in odvisne ena od druge, da ta povezanost sama po sebi izničuje možnost nastanka večjega konflikta. Obenem taka soodvisnost spodkopava avtoriteto posamezne države in premika pogled iz varnosti države na varnost družbe. V tem sistemu se ekonomsko blaginjo smatra kot »nagrado« za sklepanje miroljubnih, kompromisnih rešitev. Tak sistem po eni strani omogoča lažje in hitrejše trgovanje (tudi z orožjem) po drugi strani pa zmanjšuje povpraševanje po orožju, ker ustvarja stabilnost. Vendar kljub navidezni stabilnosti vedno obstaja nezaupanje ene države do druge, kar jih sili v stalno posodabljanje vojaške opreme, to pa poganja trgovino z orožjem, čeravno v manjšem obsegu, kot bi jo v nestabilnem okolju. (Kopač, 2006)

Glavni politično ekonomski problem pri trgovini z orožjem se pojavi, ko je potrebno ugotoviti, kako se bodo investicije v obrambni sektor (torej nakup orožja), pokazale tako v ekonomski kot tudi socialni »bilanci« države, saj se s tem pred ljudstvom utemeljuje povečane obrambne izdatke. Kar se tiče vpliva obrambne porabe (obrambnega proračuna) na trgovino z orožjem, povečana obrambna poraba države pomeni povečano vlaganje v raziskave in razvoj, produkcijo, nakup in uporabo vojaških sredstev, tehnologije in oborožitvenih sistemov. Ti dejavniki ustvarijo obenem presežek orožja (razvoj in produkcija novih oborožitvenih sistemov) in na drugi strani povpraševanje (nakupi orožja). Razmerje med presežki in povpraševanjem pri določeni državi pa se izraža v bilanci uvoza in izvoza orožja te države. V skupnem seštevku torej povečanje obrambne porabe (obrambnega proračuna) pozitivno vpliva na obseg trgovine z orožjem in smer (uvoz/izvoz) trgovanja v posamezni državi. (Kapstein 1992)

3.1.1 Povezava med nacionalno varnostno strategijo, obrambnim proračunom in trgovino z orožjem

Obrambno poraba se v največji meri manifestira v obrambnem proračunu, katerega sprejem navadno spremljajo velike polemike o višini sredstev, ki jih za obrambo nameni država. Če so vplivi obrambne porabe pozitivni za ekonomske in socialno stanje države, lahko vlada tako »opravičuje« povečevanja obrambnih izdatkov, kar po drugi strani dodaja legitimnost in podporo sprejetim nacionalno varnostnim strategijam in pozitivno vpliva na trgovanje z orožjem. Idealni učinek je stimulacija gospodarstva države, ki se prevede v gospodarsko rast, brez negativnih učinkov inflacije in povečevanja zunanega dolga države (oz. proračunskega primanjkljaja), vendar je to ideal in daleč od resničnega stanja. O dejanskih učinkih je bilo v zadnjih 60ih letih napisano ogromno študij in bržkone jih bo v naslednjih 60ih napisanih/izvedenih še vsaj enkrat toliko. Razlog je v tem, da se stroka ne zmore zediniti glede tega, ali ima obrambna poraba več negativnih ali več pozitivnih učinkov. Sploh dolgoročni učinki t.i. obrambnih bremen so nejasni in težko določljivi.

Pod pozitivne vplive obrambne porabe lahko štejemo ustvarjanje služb, financiranja tehnološkega razvoja in raziskav ter izvoz. Večino teh učinkov se doseže skozi vlaganje v domača podjetja (torej kupovanje na domačem trgu obrambne industrije). V ZDA je obrambno ministrstvo odgovorno za zaposlovanje (direktno in indirektno) nekje med eno tretjino in eno četrtno vseh znanstvenikov in inženirjev v ZDA. Če citiramo Ganslerja: » ..obrambni proračun 300 milijard podpira, direktno in indirektno, med 7 in 8.5 milijona služb v privatnem in javnem sektorju.«(Gansler 1989, 89) Vsaka milijarda dolarjev dodana obrambnemu proračunu torej ustvari med 25.000-35.000 služb. Toda prav takšen učinek ima tudi poraba v civilnih sektorjih, s tem da obrambna industrija zaposluje predvsem višje in strokovno izobražen kader. (Gansler 1989)

Zaključimo lahko z mislijo, da ima obrambna poraba velik vpliv na ekonomske rezultate države. Ali je ta učinek pozitiven ali negativen ni popolnoma jasno zagotovo pa ima pozitiven vpliv na trgovino z orožjem. Ne glede na ekonomsko- socialno stanje države, lahko sklenemo, da kjer potekajo razvoj, produkcija in/ali posodabljanje vojaških sil, tam cveti tudi trgovina z orožjem. Učinki obrambne porabe so odvisni tudi od posamezne države in njenega ekonomskega in varnostnega okolja. V državah, ki imajo močno razvito obrambno industrijo ter večino nakupov opravijo na domačih trgih, so vplivi obrambne porabe na splošno

ekonomsko stanje države drugačni (pogosteje pozitivni), kot v državah, ki takšne industrije nimajo dobro razvite (npr. Slovenija).

V teoriji je obrambni proračun derivat nacionalno varnostne strategije. Odgovorni in sposobni javni uslužbenci naj bi objektivno ocenili zunanje varnostno okolje, določili njegov možni vpliv na državo (percepcija ogroženosti) in na podlagi teh ugotovitev izoblikovali ustrezno strukturo oboroženih sil ter določili njihovo smer razvoja. Na podlagi te določitve nato predlagajo najbolj učinkovito alokacijo ekonomskih sredstev, da se lahko določitve nacionalno varnostne strategije uresničijo. Državi naj bi se s tem zagotovila maksimalna obramba za minimalno ceno (čim manjšim obrambnim proračunom). Kot je nekoč zapisal bivši ameriški obrambni sekretar Caspar Weinberger: »Naša nacionalna varnostna strategija in obrambni proračun sta neločljiva. Nacionalna varnostna strategija je temelj, na katerem je zgrajen obrambni proračun...«. (Weinberger 1987)

Če povedano konkretiziram na primeru ZDA, izgleda povezava med nacionalno varnostno strategijo in obrambnim proračunom približno takole. Po dogodkih 11. septembra 2001 so ZDA status temeljne varnostne grožnje podelile organiziranim terorističnim mrežam (najbolj razvpita je Al Kaida) in državam, ki naj bi te mreže podpirale. Te obtožbe naj bi služile kot izgovor ZDA (in Zahodnemu svetu) za obračun in prevzem nadzora nad nekaterimi ključnimi geostrateškimi območji in surovinami. Kakorkoli, bistvo je da so ZDA določene države (Irak, Afganistan) prepoznale kot neposredno varnostno grožnjo. V skladu s tem je njihova nacionalna varnostna strategija postavila temelj razvoja obnašanja do teh držav in razvoja svojih lastnih vojaških zmogljivosti, za uspešno soočenje s to grožnjo. Na tej podlagi se je nato utemeljila alokacija državnih sredstev, kar z drugimi besedami pomeni povečanje obrambnega proračuna za potrebe soočenja z grožnjo nacionalni varnosti oziroma financiranje vojne »proti terorizmu«. Ko pa se poveča obrambna poraba države, to pomeni več vlaganja v razvoj novih tehnologij in oborožitvenih sistemov, poleg tega pa tudi povečana produkcija in nakupi že uveljavljenih sistemov. Ti dejavniki povečanega razvoja in produkcije se rezultirajo v povečanem obsegu trgovine z orožjem, lahko pa tudi v smeri trgovanja (torej ali v uvozu ali v izvozu).

3.2 Vplivi trgovine z orožjem

V današnjem času je trgovina z orožjem popularna tema o kateri se na veliko razpravlja v javnosti vseh držav razvitega sveta. Žal ta popularnost izhaja iz dejstva, da so nakupi/prodaje orožja neogibno povezani s škandali in raznoraznimi aferami. Že leta 1920 je Društvo Narodov (League of Nations) oblikovalo komisijo z nalogo preučiti vpliv orožarskih trgovcev na vojaško oblikovanje politike. Na kratko povzete njihove ugotovitve:

- Orožarska podjetja so bila aktivna pri vzpodbujanju vojnih strahov in prepričevanju lastnih držav k sprejemanju vojnih politik in povečevanju vojaškega arzenala
- Orožarska podjetja so poskušala podkupovati vladne uradnike tako doma kot po svetu
- Razširjala so lažna poročila o stanju tujih vojaških in pomorskih programov z namenom stimulirati vojaško porabo
- Orožarska podjetja so poskušala vplivati na javno mnenje preko obvladovanja časopisov, doma in po svetu
- Oblikovale so mednarodne orožarske prstane, skozi katere so poudarjale orožarsko tekmo z izigravanjem ene države proti drugi
- Organizirale so mednarodne monopole, ki so dvignili ceno orožja prodanega vladam (Stanley in Pearton 1972, 3-4)

To poročilo je v popolnosti razkrilo kakšna moč se skriva v trgovini z orožjem. Kot rezultat tega poročila in splošnega nasprotovanja t.i. »trgovcem s smrtjo« je trgovina z orožjem sčasoma prišla pod velik in obsežen nadzor države. Dandanes, ko je trgovina z orožjem vse bolj politična, se nadaljujejo debate o pravilni vlogi države pri spodbujanju oziroma omejevanju trgovanja z orožjem in nadzorom države nad to trgovino. Popoln nadzor držav nad trgovino z orožjem je zaradi velikega števila ponudnikov in številnih drugih težav (potreben bi bil dobro usklajen multilateralni režim nadzora, toda še vedno bi obstajal črni trg) praktično nemogoč, na drugi strani pa popolna liberalizacija trgovine z orožjem politično ni sprejemljiva. (Sundaram 1986) Poleg tega lahko država z premišljenim uvozom in izvozom orožja močno vpliva na stabilnost celotnega mednarodnega sistema, ali pa samo določenih regij. V ustvarjenih nestabilnostih pa lahko posamezna država (ali zveza držav) uresničuje svoje interese. Ne glede na to, kdo nadzoruje trgovanje z orožjem, vedno ga bo izkoristil za uresničevanje svojih interesov. Ni namen tega dela, da bi takšno ravnanje obsojal ali ga

ocenjeval, je pa njegov namen ugotoviti kakšne vplive ima trgovina z orožjem na posamezno državo in kako ti vplivi spodbujajo trgovanje z orožjem.

3.2.1 Vpliv izvoza orožja

Države, ki jih obravnavam v tem diplomskem delu, torej ZDA, Rusija in Kitajska so največje svetovne izvoznice orožja obenem pa, ironično, edine države dovolj velike da so sposobne v celoti podpirati svojo obrambno industrijo, kar pomeni, da njihova obrambna industrija izvoza za preživetje teoretično sploh ne potrebuje. Tudi ekonometrični model, ki ga je razvila Univerza v Michiganu, je ugotovil da je v razvitem svetu ekonomski učinek izvoza orožja na makroekonomijo relativno majhen, predstavlja namreč manj kot odstotek izvoza držav. (Grobar in drugi 1989). Ta model seveda na izvoz gleda v sklopu celotne države, toda jasno je da so lahko posamezne regije v oborožitvo-izvoznih državah močno odvisne od izvoza, pa tudi za nekatere industrije je izvoz ključnega pomena (npr. letalska industrija).

Kljub temu, da je izvoz orožja dokaj trivialen z makroekonomskega stališča, pa je še kako pomemben pri sprejemanju zunanjepolitičnih odločitev. Trgovanje z orožjem lahko ali ohranja ali prevesi regionalna ravnotežja, spodbuja ali destabilizira mednarodno varnost in v takšnem smislu ga omenjene države tudi uporabljajo. Zato je (oziroma mora biti) trgovanje z orožjem podvrženo skrbnemu političnemu in strokovnemu premisleku. Kajti eden izmed velikih problemov pri trgovanju z orožjem kot orodjem zunanje politike je ta, da oborožitveni sistemi ponavadi preživijo relativno kratkoročne politične usmeritve. Sodobni oborožitveni sistemi vzdržijo tudi po 30-60 let, medtem ko je življenska doba vlad ponavadi precej krajša, režimi katerim se je prodalo orožje se lahko zamenjajo hitro in nasilno, na njihovo mesto pa pridejo takšni z bolj radikalnimi pogledi. ZDA imajo dolgo zgodovino takšnih slabih odločitev, kot je na primer prodaja orožja iranskemu šahu v zgodnjih 70ih, nato pa je bil leta 1987 šah vržen z oblasti, moderen orožarski arzenal pa je padel v roke režimu, sovražnemu ZDA. (Kapstein 1992, 148)

Obstajajo torej tri glavne skupine dejavnikov, ki spodbujajo izvoz orožja. Razlogi zunanje politike so eden glavnih motivatorjev držav za izvoz orožja. V največ primerih države prodajajo orožje svojim zaveznikom in prijateljem, ter jih na tak način podpirajo. Orožje se lahko prodaja tudi glede na usmeritev vodstva države, ki ga kupuje (npr.

komunistično/nekomunistično). Tako države izvoznice s prodajo orožja zasledujejo tri glavne cilje:

- podpora zaveznikom in prijateljem
- vzdrževanje ravnovesja moči (tako regionalnega kot globalnega)
- vzdrževanje/vzpostavljanje nadzora nad državo prejemnico (rezervni deli, strelivo, ipd.)

Drugi glavni razlog za prodajo orožja je seveda denar. Ta razlog je prisoten predvsem v manjših državah, kjer je obrambna industrija izrazito odvisna od izvoza (da lahko amortizira stroške raziskav in razvoja ter produkcije, z drugimi besedami preživi). Če želijo vlade ohraniti to industrijo (in z njo delovna mesta) na svojih tleh, nimajo druge izbire kot da jo podpirajo, četudi se takšne vrste transakcij velikokrat izvedejo brez premisleka o sistemskih ali regionalnih posledicah. (Sandler in Hartly 1995)

Obstaja pa še makroekonomski razlog, zakaj države podpirajo izvoz orožja. Prodaja orožja namreč lahko poveča trenutne presežke proračuna oziroma zmanjša proračunski deficit. V težkih ekonomskih časih, lahko država spodbuja izvoz (kamor spada tudi izvoz orožja) in si tako izboljšuje kratkoročne bilance. Izvoz orožja je res marginalen kot delež celotnega izvoza države, a v težkih ekonomskih časih vsak odstotek šteje, četudi le politično.

Poznamo še en, manj očiten, razlog za spodbujanje izvoza orožja. Birokracijski interesi znotraj vlad, lahko spodbujajo prodajo orožja. Ta razlog je odvisen od načina na katerega funkcionira posamezen upravni sistem. Načeloma pa ima lahko ministrstvo za obrambo svoj lastni interes za spodbujanje prodaje orožja, to je- denar oziroma provizija, ki jo dobi od prodaje orožja. To niso nezakonite provizije, te provizije so vdelane v sam upravni sistem, vendar vseeno lahko povzročijo, da začne birokracija zasledovati svoje lastne interese na račun države. (Kapstein 1992)

3.2.2 Vpliv uvoza orožja

Vplive uvoza orožja v neko državo je mnogo težje določiti kot vplive izvoza, predvsem zato ker so ti vplivi ponavadi širši in težje dojemljivi/merljivi, bolj abstraktni. Kljub

tej abstraktnosti pa niso nič manj pomembni, saj vplivajo na celotno regijo in ponavadi niso omejeni na eno samo državo.

Najširše gledano, če ena država iz regije prične z večjimi nakupi oborožitvenih sistemov, je to ponavadi jasen signal ostalim državam regije, da se nekaj dogaja in jih lahko spodbudi, da prično oboroževalno tekmo. Vse to ima za posledico destabilizacijo regije in močno povečano možnost oboroženih konfliktov. Do paradoksa pride, ko se en del sveta razorožuje (na primer države NATA ali bivšega Varšavskega pakta) in s tem ustvarja presežek obrambnih kapacitet, ki se jih nato izvozi v nerazvite države, ki jih karakterizira revščina, lakota, visoka umrljivost, brezdomstvo, velik delež mlade populacije in velike socialne razlike. To ima v tem delu sveta, kjer so države izjemno sumičave druga do druge, velik destabilizacijski efekt. Torej se lahko uvoz orožja v državo izrazi v destabilizaciji celotne regije. (Sandler in Hartly 1995)

Največja prednost uvoza orožja je prihranek denarja, saj državi ni potrebno zgraditi lastne, drage, obrambne industrije. Toda uvoz orožja s sabo prinese določeno odvisnost od dobavitelja (rezervni deli, dodatna oprema, strelivo, ipd.) in državi dobaviteljici nudi močan politični vzvod nad državo uvoznico. Poleg tega nakup orožja v tujini zahteva tujo valuto in pomeni odliv denarja iz države, poveča se lahko zadolževanje države v tujini in povečevanje njenega zunanjega dolga. Država tudi težje upravičuje pogostejše nakupe orožja z zagotavljanjem delovnih mest na svojem ozemlju.

Prednost uvoza orožja je tudi posreden uvoz tehnologije (tudi t.i. dual use tehnologije). Država lahko kupi najsodobnejši oborožitveni sistem za veliko manj denarja, kot bi jo stal razvoj takšnega sistema na domačih tleh. Poleg tega pa z nakupom v določeni meri pridobi še dostop do napredne tehnologije, ki jo lahko uporabi v svojem gospodarstvu za izboljšanje konkurenčnosti. (Kapstein 1992)

Glede na naštetu nam je jasno, da so v veliki prednosti tiste države z lastno obrambno industrijsko bazo, ki zadovoljuje vse njene potrebe in oborožitev in vojaško opremo tudi izvaža. Toda, da si država to lahko privoščiti mora biti zelo velika, z močnim in zdravim gospodarstvom, ki posredno podpira obrambno industrijo. Velika večina držav na svetu si danes takšne obrambne industrije ne more več privoščiti, zato jim preostane le še uvoz oborožitve in vojaške opreme.

4 ŠTUDIJE PRIMERA O VPLIVU NACIONALNIH VARNOSTNIH STRATEGIJ NA TRGOVINO Z OROŽJEM

4.1 Združene države Amerike

V preteklem stoletju so bile ZDA vodilna svetovna velesila združujoč velikansko vojaško in gospodarsko moč, kar jim je omogočalo, da so svetovno politiko bolj ali manj uspešno prikrojevali svojim željam in potrebam.

Pred drugo svetovno vojno izvoz orožja ni bil večji instrument zunanje politike ZDA, šele med vojno so ZDA postale večji dobavitelj orožja in materiala svojim zaveznikom. Po vojni pa so naraščajoči apetiti Sovjetske zveze spodbudili ZDA, da so ohranile izvoz orožja in drugo vojaško pomoč svojim zaveznicam (NATO pakt). Leta 1954 so ZDA sprejele program MDAP (Mutual Defense Assistance Program) po katerem so od evropskih obrambnih podjetij kupovale material in obrambne sisteme za svoje zaveznike. Program je bil mišljen kot spodbuda evropskim ekonomijam, pomoč pri postavitvi evropske obrambne industrije in v nekaterih primerih, kot izkoriščanje prednosti nižjih proizvodnih in/ali transportnih stroškov. (Kapstein 1992, 147)

Kar se tiče razmerja uvoza/izvoza orožja, je v zadnjih 50 letih v ZDA prevladoval trend izvoza, predvsem zaradi velike (samozadostne) domače obrambne industrije, ki pokriva veliko večino potreb ZDA, poleg tega pa tudi veliko bazo odjemalcev po celem svetu (mnogo jih je pridobil na račun takšne ali drugačne prisotnosti ZDA po celem svetu). Trend izvoza se bo predvidoma še dolgo nadaljeval, vprašanje je le koliko in kam.

Za analizo sem izbral obdobje od leta 2002 do danes. Razlog je preprost. Leta 2002 je takratni predsednik Bush podpisal nacionalno varnostno strategijo, prvo po terorističnih napadih 11.9.2001 ko so ZDA vstopile v novo obdobje, v katerem sta njihova moč in ugled močno omajana. Vstopile so v obdobje t.i. vojne proti terorizmu, katere večji del se je odvijal na bojiščih v Afganistanu in Iraku, posledice pa čuti ves svet. Od leta 2002 so se okoliščine v svetu močno spremenile. Vojni v Afganistanu in Iraku se v praksi še nista končali, stabilizacija razmer v teh dveh državah se še vedno izkazuje za zelo oddaljen cilj. Poleg tega je v letu 2007 ZDA (in nato še preostali svet) močno zadela gospodarska recesija, ki je do temeljev pretresla svetovna gospodarstva in imela močan vpliv na splošno politiko, obenem

pa zmanjšala gospodarsko moč ZDA in povečala moč novih velesil kot sta Kitajska in Indija. V letu 2010 je predsednik Obama podpisal novo nacionalno varnostno strategijo ZDA, ki na svoj način povzema te spremembe in poskuša ZDA usmeriti na pot, ki ji bo v prihodnjih treh letih ohranila prestol svetovne velesile. Naj omenim še, da je bila tudi leta 2006 sprejeta nacionalno varnostna strategija, ki pa jo bom za potrebe tega diplomskega dela izpustil, saj strategiji iz let 2002 in 2010 predstavljata nekakšno ločnico med obdobji in je torej verjetnejše da bo njuna analiza prinesla bolj očitne rezultate.

4.1.1 Nacionalna varnostna strategija Združenih držav Amerike

Na nacionalno varnostno strategijo ZDA je močno vplival teroristični napad, ki se je zgodil 11.9. leto dni pred sprejetjem. Država si še ni opomogla od šoka, obenem pa je že bojevala maščevalno vojno v Afganistanu in se pripravljala na kasnejši vdor v Irak. Bistvo celotne strategije iz leta 2002, katero bom preučeval kot prvo, je opredelitev vojne proti terorizmu in njeni cilji, s tem ZDA tudi uradno v svoji politiki priznajo konec obdobja klasične vojaške nevarnosti in odprejo obdobje asimetričnega bojevanja. Za glavni cilj so si ZDA postavile uničenje Al Kaide ter pregon in motenje vseh terorističnih dejavnosti kjerkoli na svetu. v Za potrebe tega diplomskega dela pa si bomo podrobneje pogledali opredeljene načine, kako doseči te zastavljene cilje, saj nam ti načini lahko posredno nakažejo nekatere vplive na trgovino z orožjem ZDA z drugimi državami.

V tem smislu bomo pozornost obrnili na 1. krepitev zavezništev za zmago nad globalnim terorizmom in preprečevanje terorističnih napadov na ZDA in njene prijatelje, 2. Sodelovanje z drugimi za umirjanje regionalnih konfliktov, 3. Preprečevanje ogrožanja ZDA, njenih zaveznikov in prijateljev z orožji množičnega uničevanja 4. Začeti novo ero ekonomske rasti skozi proste trge in prosto trgovino. V nadaljevanju bom na kratko predstavil, zakaj bi lahko naštetih načini doseganja cilja vplivali na trgovino z orožjem oziroma uvoz/izvoz orožja v ZDA. (The National Security Strategy 2002)

Krepitev zavezništev in prijateljstev med državami se dostikrat kot znak podpore in zaupanja odraža v povečanem trgovanju z orožjem med državama. To velja še posebej za svetovne velesile, torej tudi ZDA. Svojim zaveznikom ali prijateljem ZDA poleg drugih ugodnosti, večinoma ponudijo dostop do svoje obrambne/oborožitvene opreme in tehnologije. Zaradi napak, ki so jih storili v preteklosti (dobavljanje najsodobnejšega orožja zaveznikom v nestabilne regije, recimo Iranu), so ZDA omejile dostop do najnovejših tehnologij in

oborožitvenih sistemov, omejile pa so tudi velikost posameznega nakupa, v času administracije Jimmym Carterja. V času zalivske vojne po so te omejitve že odstranili ali zmanjšali. (Kapstein 1992)

Z novo nacionalno varnostno strategijo so ZDA očitno odprle vrata novih dobav orožja svojim obstoječim zaveznikom v kritičnih regijah (Saudska Arabija, Izrael, Turčija, Kuvajt, ipd.) in tistim državam, ki jih podpirajo v njihovih prizadevanjih, torej t.i. »koalicija voljnih«.

Pomemben način zmanjševanja ogroženosti ZDA strategija vidi v preprečevanju dostopa terorističnih skupin do orožij množičnega uničevanja. V skladu se tem je strategija predvidevala stalno povečevanje sodelovanja med državami, ki posedujejo orožja za množično uničevanje in uveljavljanje sporazumov za preprečevanje širjenja in proliferacije teh orožij, ali materialov in tehnologij potrebnih za njihovo izdelavo. To pomeni tudi, da morajo na drugi strani ZDA poskrbeti za dovolj veliko komponento odvratanja. Ker se v večini borijo proti nedržavnim akterjem (teroristom) običajne grožnje z povračilnim jedrskim udarom ne delujejo več. Zato lahko sklepamo, da so ZDA s to strategijo tlakovale pot večjim izdatkom za razvoj tehnologij obrambe pred orožji množičnega uničevanja (npr. sistem »vojna zvezd«), tehnologij za odkrivanje teh orožij in zmanjševanje njihovih učinkov. Vse to bi se moralo odražati v večjih vlaganjih v obrambno industrijo in posledično tudi večjemu izvozu tehnologije za odkrivanje in uničevanje orožij množičnega uničevanja.

Poleg teh komponent strategije moramo upoštevati tudi dejstvo, da se je neko obdobje vojskovanja končalo, vstopili smo v svet asimetričnih groženj in konfliktov. Ta prehod morajo slediti tudi tehnologija in oborožitveni sistemi, tako da se jih prilagodi (ali razvije) novim taktikam vojskovanja. Vse to zahteva vlaganje v obrambno industrijo in na drugi strani ustvarja povpraševanje modernih držav po takšnih produktih, kar bi moralo pospešiti izvoz ZDA.

Da so ZDA v letu 2002 posebno pozornost posvetile vzpodbujanju ekonomskih trgov, skozi svobodne trge in svobodno trgovino, lahko pomeni, da so povečale porabo v obrambnem sektorju in tako poskušale spodbuditi domačo ekonomijo. Razloge za takšen sklep sem obdelal v poglavju o dejavnih vplivanja na trgovino z orožjem, o vplivu obrambne porabe na gospodarstvo države, ima pa takšno domače obrambno zapravljanje v ZDA ponavadi nanj pozitivne učinke.

Kot drugo preučevano strategijo ZDA sem izbral aktualno, torej tisto iz leta 2010. O najnovejši nacionalni varnosti strategiji je možno prebrati mnogo mnenj, ki ji pripisujejo dokaj radikalni preobrat v zunanji politiki ZDA. Ali je to res ali ne, v to se ne bom spuščal, v tem diplomskem delu me predvsem zanima če, in kako, je nova strategija vplivala na izvoz/uvoz orožja v ZDA.

Od leta 2001 so bile ZDA v vojni, t.i. »vojni proti teroristom«, ki se je navzen najbolj jasno kazala na bojiščih Afganistana in Iraka. Tedanja strategija (iz leta 2002) je nastajala v obdobju optimizma, samozavesti, povezanosti in prepričanosti Američanov v hitro zmago. V leto 2010 vojna še vedno traja. ZDA so dosegle zmago na bojišču, vendar ne zmorejo efektivno prevzeti, nadzorovati in varovati držav (Afganistana in Iraka), zato so že skoraj desetletje vojaško in gospodarsko vezane na ta konflikta. To izčrpuje tako državo kot njeno prebivalstvo, ki postaja vedno bolj nezadovoljno. Poleg tega je leta 2007 najprej ZDA potem pa še večino preostalega sveta prizadela ena izmed najhujših gospodarskih recesij, kar je močno omajalo njeno gospodarsko stabilnost in njeno zunanje politično moč. Pomemben aspekt nove strategije je zato usmeritev pozornosti ZDA na domače probleme in k ustreznemu preoblikovanju zunanje politike spremenjenemu globalnemu okolju primerno. Strategija prepozna dejstvo, da je globalna recesija izredno prizadela svetovni položaj ZDA s tem ko je močno okrnila sposobnost njenega gospodarstva na eni, in okrepila svetovni položaj Kitajske, Rusije, Indije in Brazilije na drugi strani. Strategija predvideva, da bodo ZDA poskušale svojo prevlado ohraniti z večjim povezovanjem tako v mednarodnih institucijah kot tudi s posameznimi državami. Poleg tega bodo skušale ohraniti vojaško-tehnološko superiornost, kar nakazuje na povečano vlaganje v sektor obrambne industrije, kar se lahko odrazi v povečanju izvoza. Nova strategija opredeljuje kot cilj modernizacijo vojske, da se bo sposobna zoperstaviti asimetričnemu načinu bojevanja terorističnih mrež in vedno bolj tehnološko podkovanimi nasprotniki. Poleg tega obrambna industrija predstavlja največjega zaposlovalca tehnološkega znanja, in je dostikrat v vlogi gonilne sile razvoja novih tehnologij in novih izdelkov, ki sčasoma najdejo pot v civilni del gospodarstva (»dual use« tehnologija). To je v preteklosti do določene mere ZDA zagotavljal konkurenčno prednost in gospodarsko prevlado, nacionalna varnostna strategija pa se želi ponovno opreti na pozitivne učinke vlaganja v obrambni sektor. (National Security Strategy 2010)

4.1.2 Trgovina z orožjem Združenih držav Amerike

Za analizo bom uporabil podatke iz baze SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute). Podatki so obširni in zajemajo vse države na svetu, v katere ZDA izvažajo orožje/oborožitvene sisteme, zaradi poenostavljanja se bom osredotočil le na podatke o celotne izvozu in uvozu v določenem obdobju. V tabeli spodaj so navedeni podatki o celotni vrednosti uvoza/izvoza za ZDA, navedeni kot vrednost TIV («Trend Indication Value«, orodje ki ga uporablja SIPRI, op.a.) , kar pomeni v milijonih dolarjev glede na konstantne cene iz leta 1990, za posamezna leta od 2002 do 2009.

Tabela 4.1: Uvoz in izvoz orožja v ZDA za obdobje 2002-2009

Leto:	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Izvoz:	5229	5698	6866	6700	7453	8003	6288	6658
Uvoz:	505	593	551	520	551	752	871	929

Vir: SIPRI (2010)

Kot vidimo je izvoz orožja od leta 2002 naraščal do leta 2007, ko je drastično padel v letih 2008 in 2009. Kot anomalijo opazimo večji skok vrednosti izvoza v letu 2004, torej 2 leti po sprejemu nacionalne varnostne strategije. V letu 2003 (19. marec) so ZDA uspešno izvedle invazijo v Irak in 1. maja oznanile zmago in konec večji vojaških operacij. Začelo se je obdobje, ki traja še danes, in v katerem skušajo koalicijske sile postaviti na noge suvereno iraško državo z izurjeno in dobro opremljeno vojsko. (BBC News, »Struggle for Iraq«) Poskok v izvozu orožja lahko torej pripišemo dejstvu, da so ZDA bile, in še vedno so, glavni opremljevalec iraške vojske, poleg tega so velik del ameriškega izvoza namenili Pakistanu (ki meji na Afganistan- podpora v boju proti Talibanom). Upad izvoza v letih 2008 in 2009 pa je veliki meri posledica globalne ekonomske krize, ki je globalno gledano močno zmanjšala povpraševanje po oborožitvenih sistemih. (Shanker 2010)

Uvoz orožja v ZDA predstavlja predvsem osebno orožje, kjer ZDA predstavljajo največji trg, Kar 18 od 22 držav, ki izvažajo lahko osebno oborožitev, je navedlo kot končni cilj ZDA (podatki iz leta 2008). Poglavitni uvozniki v ZDA prihajajo iz držav Evrope in Izraela. Porast uvoza v letih 2007, 2008 in 2009 bi lahko pripisali zaostrenemu socialnemu položaju, kot posledici gospodarske recesije in pesimizmu.(ACA 2009)

Zdaj pa se posvetimo aktualnemu obdobju. Podatki v tem obdobju obstajajo samo za leti 2009 in 2010, strategija pa je bila sprejeta maja 2010. Menim, da številke o izvozu/uvozu iz leta 2010 že lahko nakažejo trend, ki ga je postavila nacionalna varnostna strategija oziroma pokažejo vpliv, ki ga je sprejem te strategije imel na trgovino z orožjem.

Tabela 4.2: Izvoz in uvoz orožja v ZDA za obdobje 2009-2010

Leto	2009	2010
Izvoz	6658	8641
Uvoz	929	893

Vir: SIPRI (2010)

Podatki nam kažejo zanimiv skok v vrednosti iz leta 2009 v 2010, vrednost izvoza se namreč poveča za skoraj 30%, kar je enako postopnemu dvigovanju vrednosti med leti 2002 in 2005. Torej se že kaže vpliv povečane porabe v obrambnem sektorju, kot jo nakazuje nacionalna varnostna strategija. V istem letu pa uvoz rahlo pade, kar lahko kaže na trend počasnega upadanja, saj zaradi povečanega vlaganja v domačo industrijo ZDA lahko vedno več povpraševanja oskrbijo same, poleg tega pa lahko upoštevamo tudi rahlo izboljšavo socialne klime v državi, kar se odrazi v zmanjšanju povpraševanja po osebnem orožju (ki predstavlja večino uvoza v ZDA). (Abramson 2009)

4.1.3 Vpliv nacionalne varnostne strategije na trgovino z orožjem v ZDA

Opaziti je tri izrazite anomalije v podatkih o vrednosti izvoza za ZDA med leti v letih od 2002 do 2010. Prva je porast izvoza za približno 20% med leti 2003 in 2004, druga je upad izvoza za približno 25% med leti 2007 in 2008 potem pa sledi nenaden skok za 30% med leti 2009 in 2010. Med tem ko nenaden upad med leti 2007 in 2008 lahko v veliki meri pripišemo tudi izbruhu gospodrske recesije (četudi je potrebno upoštevati, da je bila v letu 2006 sprejeta nacionalna varnostna strategija), pa se kaže povezava med sprejetjem nacionalne varnostne strategije in spremembo vrednosti izvoza/uvoza, v teh dveh primerih gre za povečavnje izvoza.

Opazimo lahko tudi, da je po sprejetju strategije leta 2002, torej v letih 2003 in 2004, prišlo do opaznega porasta izvoza orožja iz ZDA. V teh letih je potekala ameriška (ali boljše

rečeno zahodna) invazija v Irak in njegova zasedba. Operacija je pomenila velik vojni napor tako za vojaške kot tudi za industrijske zmogljivosti ZDA in je spodbudila povečanje obrambnega proračuna, kar je neizogibno vodilo v večja vlaganja v razvoj, produkcijo in nabavo novih oborožitvenih sistemov, kar se je odrazilo v povečanem trgovanju z orožjem, predvsem se je povečal izvoz orožja (pomoč zaveznikom, oboroževanje novih iraških varnostnih sil). Leta 2007 in še posebno v letih 2008 in 2009 je gospodarska recesija močno udarila tudi po državni zakladnici, kar je vodilo v prilagoditev nacionalne varnostne strategije (tiste iz leta 2006, ki ni bistveno drugačna od strategije iz leta 2002) in zmanjšanje obrambnega proračuna. To se je odrazilo v zmanjšanju izvoza (posledica manjšega vlaganja v domačo obrambno industrijo) in povečanju uvoza (nabava že operativnih in zato cenejših oborožitvenih sistemov iz tujine). V letu 2010 so se gospodarske razmere nekoliko umirile, toda pojavile so se nove grožnje. Kitajska in Ruska Federacija, ki sta z gospodarsko recesijo geopolitično veliko pridobila. To je povzročilo okrepitev obrambnega proračuna, okrepitev vlaganja v vojaško sfero in posledično povečan izvoz in zmanjšan uvoz v trgovini z orožjem.

Sklenemo lahko torej, da so politično varnostne odločitve (nacionalna varnostna strategija) v ZDA imele (in še imajo) precej močan vpliv na trgovanje z orožjem in sicer tako količinsko, kot tudi smerno (uvoz/izvoz orožja).

4.2 Rusija

Če v ZDA nacionalno varnostne strategije obnovijo na vsake 4 leta, se v Rusiji to dogaja skozi daljša obdobja. Strategiji, ki jih bom uporabil pri tej analizi sta narejeni za obdobje vsaj 10 let, prva je bila napisana leta 1997 in nato modificirana leta 2000 (ko je na oblast prišel Putin), druga pa je stopila v veljavo maja 2009. Ker sta torej nacionalni varnostni strategiji Rusije bolj dolgoročni, se bodo tudi učinki oziroma vplivi na trgovanje z orožjem teh strategij kazali v daljšem obdobju (najverjetneje ne takoj prvo leto po sprejetju).

Povezave Rusije z večjimi kupci in uvozniki orožja segajo v čase Sovjetske zveze in hladno vojno. Veliko večino orožja in oborožitvenih sistemov je Sovjetska zveza namreč izvozila v Vzhodno Evropo, poleg tega pa še približno dvajsetim državam v razvoju, kot so Angola, Indija, Irak, Libija in Sirija. V splošnem pa, kot je znano, je Sovjetska zveza izvažala orožje v države, ki niso bile proameriške oziroma so stale na nasprotnem bregu kot ZDA. Kot je znano, je Sovjetska zveza razpadla zaradi politične krize in predvsem poraznega stanja

gospodarstva. Največkrat se za takšno stanje krivi preveliko vlaganje Sovjetske zveze v vojaško industrijo ob zanemarjanju ali celo na račun civilnih področij. (Kapstein 1992)

Rusija je podedovala večino težav Sovjetske zveze obenem pa je obdržala tudi večino trgovinskih in političnih povezav z državami, v katere je izvažala svoje orožje in oborožitvene sisteme, toda oborožitveni trg se je skrčil, število proizvajalcev orožja in oborožitvene opreme pa se je povečalo, kar je dvignilo zahteve po konkurenčnih, visokotehnoloških produktih, česar Rusija ni zmogla zagotoviti. Kakorkoli, prvi koncept nacionalne varnostne strategije so Rusi spisali leta 1997 in ga leta 2000 ob nastopu Putinove vladavine in novega stoletja nekoliko posodobili, zato bom v analizi uporabil dopolnjeno verzijo. Nato pa bom analiziral še morebitne vplive, ki jih na trgovanje z orožjem imela trenutna nacionalna varnostna strategija, sprejeta leta 2009 (v veljavi do 2020).

4.2.1 Nacionalna varnostna strategija Rusije

Kot že rečeno, osnovni koncept nacionalno varnostne strategije Ruske Federacije izhaja iz leta 1997, na tem mestu pa bomo obravnavali nekoliko prenovljeno/ posodobljeno verzijo istega koncepta, ki je nastala leta 2000, že v času Putinovega predsednikovanja. Vsebuje ključne usmeritve Ruske Federacije za sledeče desetletje, za to delo najpomembnejše so tiste o zaznanih grožnjah Ruski Federaciji, modernizaciji vojske in njene oborožitve ter prestrukturiranju obrambne industrije. Upoštevati je potrebno tudi okoliščino, da je bila prenovljena strategija pisana med drugo čečensko vojno (uradno med leti 1999 in 2009).

Vpliv zaznanih groženj v nacionalni varnostni strategiji na trgovanje z orožjem lahko vpliva tako na količino uvoza/izvoza oborožitvenih sistemov kot tudi na končno destinacijo oziroma trgovinske partnerje. V tem delu se osredotočamo predvsem na vplive na količino uvoza/izvoza, zato bomo končne destinacije zanemarili. Od 2. svetovne vojne dalje je Rusija vpeta v hladno vojno in tudi po razpadu Sovjetske zveze ne zmore prebroditi hladno-vojne mislenosti. V konceptu nacionalne varnostne strategije iz leta 2000 se to jasno kaže v tem, da kot glavno grožnjo zaznavajo rastoč vojaško politični vpliv ZDA, zahodnih mednarodnih institucij in zavezništev (NATO), ki vedno bolj delujejo v interesni sferi Ruske Federacije (recimo Afganistan). Poleg tega so kot pomembne grožnje zaznana dogajanja v državah, ki mejijo na rusko Federacijo, separatizem (Čečenija) in morebitno nameščanje tujih sil in orožja v države bivšega Sovjetskega bloka. Vojna v Čečeniji in kasneje Afganistanu sta spodbudili povpraševanje na orožarskem trgu, poleg tega pa potekali v asimetričnem načinu bojevanja,

kar zahteva moderno opremljeno in izurjeno vojsko. Rastoči vpliv ZDA in NATA pa lahko spodbudi novo orožarsko tekmo (tokrat s konvencionalnim orožjem).

Strategija prav tako prepozna potrebo po modernizaciji ruske vojske, kar vključuje tudi celostno posodobitev oborožitvenega arzenala. Rusija je po razpadu Sovjetske zveze močno zaostala pri razvoju in posodabljanju oborožitvenih sistemov (v primerjavi z Zahodom), kar gre pripisati slabemu gospodarskemu, političnemu in socialno-ekonomskemu stanju države. Modernizacija vojske je torej za Rusijo nujna, če želi ponovno postati vplivna svetovna velesila. Poleg tega, kot že omenjeno, Rusijo žene nekakšna enostranska oboroževalna tekma z zahodnim svetom. (Arms Control Association 2000)

Varnostna strategija iz leta 2000 predvideva tudi prestrukturiranje in posodobitev ruske vojaške industrije, ter razširitev mednarodnega trga za njene produkte. To pomeni da se je število proizvajalcev zmanjšalo, proizvodnja in razvoj novih oborožitvenih sistemov pa sta se posodobila. Pomoč države pri uveljavljanju na mednarodnem trgu (iskanje novih odjemalcev) in domači nakupi (modernizacija vojske, vojni v Čečeniji in Afganistanu,...) pa povečujejo povpraševanje po njihovih produktih in s tem povečujejo izvoz.

Kot drugo strategijo sem izbral tisto, ki jo je sprejel novi ruski predsednik Dimitrij Medvedjev. Nova strategija je bila podpisana 12.maja 2009 s strani ruskega predsednika Medvedjeva. V veljavi bo predvidoma do leta 2020, torej naj bi opredeljevala ključne smernice razvoja obrambne industrije in misli, obenem pa opredelila tudi faktorje ogrožanja ruske federacije v prihodnjem desetletju. Strategija je nastala sredi divjanja finančne krize, ki je povzročila določeno negotovost ruskih političnih elit, ki so strategijo pisale, glede političnih in gospodarskih posledic, ki jih bo kriza imela. Zato v strategiji zamenjamo kakšne trdne cilje (recimo številke), pojasnjeni niso niti načini, kako priti do teh ciljev. Strategija je precej inovativna, saj vključuje nova področja pomembna za varnost Rusije, kot so razvoj znanosti, kulture, javnega zdravstva in celo skrbi za okolje. (McDermott 2009)

Glavno grožnjo v prihodnjem desetletju strategija vidi v pojavu energetskih konfliktov, torej oboroženi konfliktov na območjih pomembnih za energetiko in pa v zvezi NATO (širitev vpliva zahodnih držav na interesna območja Ruske Federacije). V sklopu energetskih konfliktov, Rusija v nacionalni varnostni strategiji še posebej izpostavlja območja Arktike, Mongolije in celotno območje ki ga je zasedala Sovjetska Zveza. Ta območja strategija izpostavlja kot izrednega pomena za Rusijo, kjer bo svoje interese ščitila tudi z vojaško silo (v Arktiko je že poslala vojaške enote). Glede NATA, Rusija kot ogrožanje svoje

varnosti in svojih interesov vidi v širjenju zaveznitva na območja (države) bivše Sovjetske Zveze in nameščanja vojaških sil in oborožitvenih sistemov v državah, ki mejijo na Rusijo. (McDermott 2009)

Na drugi strani pa strategija predvideva krepitev odnosov z Zahodom, vendar izpostavlja pomen najnižje cene, ki jo je Rusija pripravljena plačati za takšno sodelovanje. To pomeni, da se ne namerava odpovedati svojim interesom ali jih prilagajati. Finančna kriza, ki je udarila leta 2007 ni prizanesla niti Rusiji, kar jo v današnjem času postavlja v težak položaj, ko je izpolnjevanje določil zahtevno, če že ne nemogoče, saj je prisiljena v močnejše sodelovanje z Zahodnimi gospodarstvi. Upoštevati je potrebno tudi, da se ruska obrambna industrija v preteklem obdobju ni uspela najbolje prestrukturirati in modernizirati, zato se je ruska vojska morala delno nasloniti na uvoz orožja in oborožitvenih sistemov. (Russian Analytical Digest 2009)

4.2.2 Trgovina z orožjem v Rusiji

Za analizo bom uporabil podatke iz baze SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute). Podatki so obširni in zajemajo vse države na svetu, v katere Rusija izvažata orožje/oborožitvene sisteme, zaradi poenostavljanja se bom osredotočil le na podatke o celotnem izvozu in uvozu v določenem obdobju. V tabeli spodaj so navedeni podatki o celotni vrednosti uvoza/izvoza za Rusijo, navedeni kot vrednost TIV («Trend Indication Value», orodje ki ga uporablja SIPRI, op.a.) , kar pomeni v milijonih dolarjev glede na konstantne cene iz leta 1990.

Tabela 4.3: Uvoz in izvoz orožja v Ruski Federaciji za obdobje 1995-2007

Leto:	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Izvoz:	3812	3508	2966	1966	4043	3960	5896	5705	5236
Uvoz:	40	0	0	0	0	0	0	0	0

Leto:	2004	2005	2006	2007					
Izvoz:	6178	5134	5095	5426					
Uvoz:	0	0	5	100					

Vir: SIPRI (2010)

Če opazujemo obdobje 1995- 1998 je opazen trend upadanja izvoza iz Rusije, uvoz pa je prisoten le v letu 1995. Po letu 1998 je opazen velik porast izvoza, pri čemer uvoz še vedno ostaja nič. Po sprejetju posodobljene nacionalne varnostne strategije (in po tem ko je za krmilo Ruske Federacije stopil Putin) se je vzpostavil trend močno povečanega izvoza, ki je najvišjo vrednost dosegel leta 2004. Povečanje izvoza se sklada z usmeritvijo nacionalne varnostne strategije, ki je predvidevala posodobitev in reorganizacijo ruske obrambne industrije, modernizacijo ruske vojske in ponovno pridobivanje vpliva v svetu, kjer so ZDA prevladovale. Vse to je spodbujalo trend povečevanja izvoza orožja. V 2007 se je izjemno povečal uvoz orožja v Rusijo in sicer zato, ker je končno dovolila uvoz večje količine oborožitvenih sistemov in občasne uvoze manjših količin. Razlog gre iskati v nesposobnosti domače ruske obrambne industrije, soočene z zahtevami ruske vojske po modernizaciji.

Kar se tiče obdobja druge strategije, nam SIPRI postreže z naslednjimi podatki.

Tabela 4.4: Uvoz in izvoz orožja v Rusko federacijo za obdobje 2007-2010

Leto:	2007	2008	2009	2010
Izvoz:	5426	5953	5575	6039
Uvoz:	100	7	19	25

Vir: SIPRI (2010)

Kot vidimo gre v tem obdobju za zmeren porast izvoza iz Ruske Federacije, z manjšim padcem v letu 2009, ko je bila sprejeta nacionalna varnostna strategija. Poleg tega je bilo to ravno sredi najhujše finančne krize, torej lahko sklepamo, da je to povzročilo padec. Po sprejetju nove strategije je v letu 2010 prišlo do velikega porasta izvoza po čemer lahko sklepamo, da se bo trend višjega izvoza nadaljeval tudi v letu 2011. Kot vidimo je leta 2007 prišlo do nenormalno visokega uvoza v Rusijo, potem pa je uvoz močno padel in se začel zmerno povečevati. V letu 2007 je Rusija prvič dovolila večji nakup oborožitvenih sistemov iz tujine, poleg tega pa je dovolila tudi konstantne uvoze manjših količin orožja. Temu botrujejo slabi rezultati ruske obrambne industrije pri spopadanju z prestrukturiranjem in modernizacijo, kar ji onemogoča v celoti pokriti zahtev ruske vojske. (Tack 2010) Sklepamo lahko, da se bo trend povečevanja uvoza nadaljeval tudi v prihodnosti, saj so zahteve ruske vojske po sodobnih in naprednih oborožitvenih sistemih velikanske.

4.2.3 Vpliv nacionalne varnostne strategije na trgovino z orožjem v Rusiji

Tudi v Rusiji smo lahko opazili spremembe v količini uvoza in izvoza po sprejetju nacionalnih varnostnih strategij. Strategiji sta nastali v različnih obdobjih in odsevata spremenjene, specifične, okoliščine teh obdobji. Toda v obeh primerih je takoj po sprejetju strategije prišlo do večjega skoka v izvozu, ki mu je sledila bolj umirjena rast ali stagnacija v količini izvoza. Uvoz na drugi strani pa je na strategijo navezan v manjši meri in je bolj odvisen od potreb ruske vojske. Kot smo lahko opazili, je že v strategiji iz leta 2000 opredeljena kot cilj posodobitev ruske vojske in njeno prestrukturiranje. Večino bremena dobavljanja sodobnega orožja in oborožitvenih sistemov naj bi nosila ruska obrambna industrija. Toda ta naloga se je zanjo izkazala kot dokaj zahtevna, zato je v letu 2007 Rusija prvič dovolila uvoz večjih količin oborožitvenih sistemov, kar se je pokazalo v enormnem skoku uvoza. To se je sicer zgodilo kar nekaj časa po sprejetju strategije, toda kljub temu je bila potrebna politična odločitev, ki je vsaj deloma temeljila na nacionalni varnostni strategiji.

V letih po 2008 v Rusiji primerna naloga še vedno ostaja dokončanje posodobitve ruske vojske, pri čemer pa se je rusija v določeni meri prisiljena opirati na outsourcing, kar se kaže v zmernem povečevanju uvoza. Obenem se dviga tudi izvoz, po eni strani ker se nadaljujejo vlaganja v rusko obrambno industrijo, po drugi strani pa zato, ker si hoče utrditi položaj predvsem na območjih bivše Sovjetske zveze pa tudi na splošno v svetu, del tega pa sloni tudi na izvozu orožja.

Iz vsega napisanega torej lahko sklepamo, da ima sprejetje nacionalne varnostne strategije tudi v Rusiji vpliv na količino tako izvoza kot uvoza orožja in oborožitvenih sistemov.

4.3 Kitajska

Sedaj pa bom pozornost obrnil še na Kitajsko, ki je v zadnjem desetletju postala tretja ali celo druga svetovna velesila in za katero mnogi analiti ocenjujejo, da bo prevzela prestol ZDA. Toda trenutno smo od tega še precej oddaljeni, zato Kitajsko obravnavamo kot silo v vzponu.

Kitajska po čistih številkah ni med večjimi izvozniki orožja v svetovnem merilu, je pa med večjimi, če ne največji dobavitelj cenenega orožja (kopij) v regiji in tudi svetu. »Pohvali« se lahko tudi s tem, da ima zelo milo zakonodajo na področju izvoza orožja, sploh ko gre za izvoz v problematične države in strankam ki pogosto kršijo mednarodno pravo ali človekove pravice ter podobnim kupcem. (Deen 2006)

Upoštevati je potrebno tudi, da na Kitajsko finančna kriza ni vplivala tako uničujoče, kot recimo na ZDA, temveč je v mnogočem delovala celo pozitivno. (Roubini in Mihm 2010) Ogromna Kitajska ekonomska rast v zadnjih 25 letih, ji je omogočila posodobitev in okrepitev svoje vojske, obenem pa zmožnost močnejšega uveljavljanja svojih interesov. Kitajska je, deloma kot posledica hladne vojne deloma pa kot geografska in politična bližina bivše Sovjetske zveze, videna kot tekmelec Zahoda in predvsem ZDA. Kot takšno, Zahod nanjo gleda zelo sumičavo, obstajajo tudi določene omejitve tipov in količine oborožitvenih sistemov in tehnologije ki se lahko izvažata na Kitajsko. Paradoksalno pa sta Kitajska in Zahod (tukaj mislim predvsem ZDA) neločljivo povezana in odvisna drug od drugega, saj Kitajska trenutno praktično vzdržuje bilanco ZDA. (Bolt in Gray 2007)

Nacionalne varnostne strategije kot take pod tem imenom Kitajci ne poznajo. Izdajajo pa t.i. »Beli dokument«, ki opredeli Kitajsko zaznavo varnostnega okolja (tako notranjega kot zunanjega-svetovnega) in predstavlja podlago za nadaljni razvoj varnostni sil, obrambne industrije in raziskav za obdobja petih let. Vidimo torej, da so ti dokumenti tako vsebinsko, kot tudi pomensko praktično enaki nacionalnim varnostnim strategijam drugih držav in zato relevantni za potrebe te diplomatske naloge, zaradi lažjega razumevanja pa bom dokumenta poimenoval preprosto strategija. V nadaljevanju bom za analizo uporabil dokumenta/strategiji iz let 2006 in 2010. Prvi je iz obdobja ko je bil Zahod na višku moči in je na Kitajsko gledal izrazito pokroviteljsko, ter drugi iz obdobja, ko se je moč Zahoda zamajala in se je bil v mnogočem prisiljen opreti na Kitajsko.

4.3.1 Nacionalna varnostna strategija Kitajske

Beli dokument iz leta 2006 je bil napisan v času, ko je bil Zahod na višku svojih moči, Kitajska pa je skočila na hitri vlak modernizacije, da bi mu lahko predstavljala resnega tekmeca na svetovnih prizoriščih. Tako tudi strategija poseben poudarek posveča

modernizaciji in optimizaciji vojaških sil na eni strani, na drugi strani pa pospešeno implementacijo sodobne vojaške tehnologije in oborožitvenih sistemov v operativno uporabo. Znanost in vojaška industrija imata v tem procesu pomembno vlogo, toda v Kitajski se jima očitno ni uspelo dovolj hitro prilagoditi novim okoliščinam in potrebam kitajske ljudske armade po sodobnih oborožitvenih sistemih pri doseganju novega cilja, to je ljudski armadi omogočiti trans-regionalno mobilnost. (The Military Power of Peoples Republic of China 2005)

Kot posledica strategija predvideva, da se bo Kitajska morala nasloniti na zunanje dobavitelje (t.i. outsourcing), vsaj kar se tiče modernih tehnologij in oborožitvenih sistemov. To se bo moralo izraziti v bilanci uvoza orožja v Kitajsko, medtem ko je izvoz odvisen od drugih faktorjev. Ker obrambna industrija na Kitajskem izdeluje predvsem cenejša orožja in oborožitvene sisteme, mnogokrat licenčne kopije, pa tudi nelegalne kopije zahodnih izdelkov, je izvoz močno odvisen od količine konfliktov, ki se odvijajo v tretjem svetu- več ko je konfliktov, večja je potreba po količini (poceni) orožja, večji je Kitajski izvoz. (Chinas National Defense In 2006)

V tem obdobju se je Kitajska soočala s precej velikimi grožnjami, tako notranjimi kot tudi zunanji. Kot zunanje strategija prepozna območje potencialnih konfliktov ki poteka od Tadžikistana in Afganistana preko Kambodže in Tajvana do rusko-japonske meje. Poleg tega je Kitajska soočena z vojaško močjo ZDA, Rusije in Japonske, na drugi strani pa ji pretijo teroristične grožnje. Največjo notranjo grožnjo predstavljajo protesti zaradi korupcije, degradacije okolja in ekonomske razlike med prebivalstvom. (Bolt in Gray 2007)

Za drugo nacionalno varnostno strategijo sem izbral aktualno, iz leta 2010. Kot že prej omenjeno, je kitajsko nacionalno varnostno strategijo zelo težko dobiti, zato si bom na tem mestu pomagal z ameriško analizo (letnim poročilom ameriškemu kongresu iz leta 2010) kitajskega napredka na področju zunanje politike, varnosti (notranje in zunanje) ter vojske.

Glavni prioriteti Kitajske ostajata postopno povečevanje ekonomske moči in zagotavljanje statusa svetovne velesile, obenem pa ohranjanje trenutnega režima oziroma partije. Sploh politika ima mnogo vpliva na to, kako se bo te cilje dosegalo ker mora partija skrbeti za svojo legitimnost v očeh ljudstva. Zato Kitajska v zunanji politiki uporablja strategijo »vodenja zunanjega okolja«, na način ki podpira njihovo ekonomsko rast. V skladu z rastjo gospodarske moči se povečuje tudi vojaška in politična moč Kitajske v svetu. Na podlagi tega sledi razvoj zunanje politike in vojske. V letu 2010, ko je Kitajska pridobila

veliko moči na temelju finančne recesije Zahoda, sprememba zunanje politike pomeni, da morajo postati pomembnejši igralec v globalni varnostni situaciji, kar pa za sabo potegne tudi spremembo in modernizacijo vojske. (Chinas National Defense in 2010)

Zunanjo varnostno situacijo Kitajske trenutno najbolj zaznamuje možna odcepitev in osamosvojitve Tajvana in pa spoznanje, da globalna varnostna situacija vpliva na varnostno situacijo v Kitajski. Za soočanje s temi novimi izzivi je potrebna sprememba namebnosti vojske iz take, ki je ustvarjena izključno za branjenje lastnega ozemlja v takšno, ki bo sposobna sodelovati v konfliktih po vsem svetu. To pomeni nove tehnologije, nove oborožitvene sisteme in nova znanja. Vse to, skupaj z željo Kitajske po pridobivanju opaznega vpliva na vse širšem območju, bi v teoriji moralo spodbujati proizvodnjo in trgovino z orožjem. (Military and Security Deveopments Involoving Peoples Republic of China 2010)

Pri modernizaciji vojske, se Kitajsko vodstvo v vedno večji meri naslanja na lastno obrambno industrijo, ki je že precej dozorela, manjkajoče vrzeli pa zapolnjuje z uvozom orožja, predvsem iz Rusije. Končni cilj Kitajske je razviti moderno obrambno industrijo, vodilno na področju vojaške tehnologije in sposobno zadostiti vsem potrebam lastne vojske. (Chinas National Defense in 2010)

4.3.2 Trgovina z orožjem na Kitajskem

Za analizo bom uporabil podatke iz baze SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute). Podatki so obširni in zajemajo vse države na svetu, v katere Kitajska izvažata orožje/oborožitvene sisteme, zaradi poenostavljanja se bom osredotočil le na podatke o celotnem izvozu in uvozu v določenem obdobju. V tabeli spodaj so navedeni podatki o celotni vrednosti uvoza/izvoza za Kitajsko, navedeni kot vrednost TIV (»Trend Indication Value«, orodje ki ga uporablja SIPRI, op.a.) , kar pomeni v milijonih dolarjev glede na konstantne cene iz leta 1990.

Tabela 4.5: Uvoz in izvoz orožja na Kitajsko za obdobje 2004-2009

Leto	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Izvoz	292	303	597	430	586	1000
Uvoz	3141	3536	2860	1693	1618	993

Vir: SIPRI (2010)

Tabela nam prikazuje presenetljivo stanje trgovanja z orožja na Kitajskem. Glede na strategijo bi pričakovali povečevanje uvoza orožja na Kitajsko, nasprotno pa lahko vidimo, da je uvoz orožja na Kitajsko konstantno padal, ne glede na sprejem belega dokumenta leta 2006. To lahko kaže, da ta strategija na Kitajskem nima velikega vpliva na dejansko trgovanje z orožjem, ali pa nima veliko stika z realnostjo in je bolj seznam želja kot operativna usmeritev. V določenih člankih (The Times of India 2010) je mogoče zaslediti, da se je Kitajska obrambna industrija že takrat razvijala in modernizirala hitreje in uspešneje, kot naprimer ruska tekmica, kar ji je dovoljevalo zmanjševanje uvoza orožja in posledično manjše zanašanje na outsourcing. Zanimivo pri tem je, da je to v nasprotju s stališči belega dokumenta.

Pri izvozu lahko opazimo trend povečevanja izvoza do leta 2006, ko pride do opaznega porasta in je bil sprejet beli dokument, že naslednje leto pa izvoz spet pade in nato v leto 2009 doživi 50% skok v vrednosti. Če posplošimo, je zaznati trend povečevanja izvoza, kar se nekako sklada z teorijo, da se kvaliteta in kompleksnost produktov kitajske obrambne industrije izboljšujeta. Povečevanje izvoza orožja lahko pripišemo tudi naraščanju vpliva Kitajske v svetu, kar se deloma odrazi tudi v količini držav in regij, ki jih Kitajska oskrbuje z orožjem. Za aktualno obdobje pa podatkovna baza pokaže sledeče stanje.

Tabela 4.6: Uvoz in izvoz orožja na Kitajsko v obdobju 2009-2010

Leto	2009	2010
Izvoz	1000	1423
Uvoz	993	559

Vir: SIPRI (2010)

Takoj opazimo, da je izvoz Kitajske konkretno narastel (skoraj za 50%) in da je, za skoraj enak procent, upadel uvoz na Kitajsko. Številke se skladajo s pričakovanji, glede na trenutno globalno situacijo in varnostno strategijo Kitajske. Torej, finančna kriza je Kitajsko utrdila na mestu svetovne velesile, obenem pa ji je »naložila« odgovornost vključevanja v svetovno varnostno situacijo, torej raznorazne konflikte po svetu. Kot smo ugotovili v prvem delu diplomskega dela, pa države za vpliv na druge države lahko (in največkrat ga) uporabljajo trgovanje z orožjem. Ta nov politični položaj Kitajske lahko delno pojasni močno povečan izvoz orožja v letu 2010 in stalno povečevanje izvoza od leta 2007. Drug faktor povečevanja pa lahko iščemo v zorenju oziroma modernizaciji Kitajske obrambne industrije. Ta je dosegla določeno raven kvalitete ob zelo konkurenčnih cenah, kar pospešuje izvoz.

Napredek obrambne industrije je na drugi strani tudi razlog za upadanje uvoza orožja v Kitajsko. Nov zagon obrambne industrije in, širše gledano, znanosti in tehnologije podpira gospodarska rast in ekonomska moč Kitajske, ki se je s krizo še povečala. Ker je cilj Kitajske, zabeležen v njihovi strategiji, popolna avtonomija kar se tiče oskrbe z orožjem, lahko sklepamo, da bo uvoz orožja še nekaj časa zmerno padal, nato pa se ustalil.

4.3.3 Vpliv nacionalne varnostne strategije na trgovino z orožjem na Kitajskem

Kitajska je z vidika preučevanja, sploh obrambnega področja, izredno težavna. To se najlepše kaže v tem, da nima enotnega dokumenta, ki bi služil kot nacionalna varnostna strategija. Takoimenovani »beli dokument« je sicer zelo blizu temu, vendar ni povsem enak, oziroma ne zajema vseh informacij. Zato sem se pri študiji primera v veliki meri opiral na ameriška letna poročila kongresu o napredku države na obrambnem področju in v zunanji politiki.

Za leto 2006, ko je bil sprejet beli dokument, oziroma leto kasneje opaziti nenaden padec izvoza, kar je v nasprotju s stališči dokumenta, vednar se v kasnejših letih vzpostavi trend povečevanja izvoza, kar je v skladu z usmeritvami belih dokumentov, tako iz leta 2006, kot tudi 2010. Tekom let je močno opazen tudi hitri trend padanja uvoza orožja, kar gre na račun hitre in uspešne modernizacije kitajske obrambne industrije, katerega temelj predstavlja politična usmeritev- beli dokument. V zmanjševanju uvoza lahko jasno vidimo napredek kitajske obrambne industrije, saj je z njenim napredkom upadala potreba po uvozu dodatnega orožja. To podkrepijo tudi številke o izvozu, ki konstantno in včasih skokovito naraščajo, skoraj tako kot skokovito narašča pomen in vpliv Kitajske v svetu.

Težnje Kitajske po večjem vplivu v globalnem prostoru obenem s skrbjo za notranje dogajanje se jasno odražajo v njenih belih dokumentih. Obrambna industrija usmeritev teh dokumentov ni vedno sposobna uresničevati, kar nas lahko za hip zmede, toda na dolgi rok vidimo, da trgovanje z orožjem odraža dolgoročne cilje Kitajske. Na podlagi tega lahko sklenem, da ima tudi v Kitajski beli dokument kot nacionalna varnostna strategija vpliv na potek trgovanja z orožjem.

5 ZAKLJUČEK

Diplomsko delo se je ukvarjalo z povezavo nacionalnih varnostnih strategij držav z trgovino z orožjem, natančneje, z vplivom strategijo na količino in smer (uvoz/izvoz) trgovanja z orožjem in preverjanja ugotovitev na praktičnih primerih držav. Da pa bi lahko prišli do relevantnih ugotovitev, je bilo najprej potrebno pregledati teoretična izhodišča o vplivanju nacionalnih varnostnih strategij na trgovanje z orožjem in se soočiti z nekaterimi problemi in omejitvami, s katerimi se srečamo pri preučevanju trgovine z orožjem in njenim vplivom na družbo. Ugotovil sem, da je glavni problem podatkov v tem, da praktično niso zanesljivi in so v najboljšem primeru ocene dejanskega stanja. Ker pa sem se ukvarjal predvsem s trendi, so te ocene zadostovale. Večji problem je razhajanje med različnimi teoretiki o tem, kako sta povezana trgovina z orožjem in država (tako država uvoznica, kot država izvoznica), točnega odgovora tudi tukaj ni mogoče podati. Razprava je za diplomsko delo relevantna v tem smislu, da nam prikaže številne možne vplive uvoza in izvoza orožja v državo.

Nato sem postavil teoretično izhodišče povezave med nacionalnimi varnostnimi strategijami in trgovino z orožjem. Ugotovil sem, da je trgovina z orožjem neposredno povezana z velikostjo in porazdelitvijo obrambnega proračuna, obrambni proračun pa je derivat nacionalne varnostne strategije, kar pomeni, da sta trgovina z orožjem in nacionalna varnostna strategija povezani. Teorija je tako potrdila hipotezo. Na tem mestu sem želel ugotovitve iz teorije preizkusiti v praksi, zato sem si pogledal kaj je pomenilo sprejetje novih nacionalnih varnostni strategij posameznih držav na podatke o količini uvoza in izvoza orožja iz posameznih držav. Analizo sem izvedel na primeru ZDA, Rusije in Kitajske, kot predstavnikov sedanjih in prihodnjih velesil.

Analiza v praksi je pokazala, da so se po sprejetju nove nacionalne varnostne strategije spremenile številke o uvozu in izvozu orožja, oziroma se je največkrat pojavil trend povečevanja ali upadanja izvoza/uvoza. Pri Rusiji, ZDA in deloma Kitajski so se te spremembe pojavile v skladu z usmeritvami nacionalnih varnostni strategij, torej sta uvoz in izvoz padala ali naraščala predvidljivo. To dokazuje, da imajo nacionalne varnostne strategije opazen vpliv na smer (uvoz/izvoz) in količino trgovanja z orožjem. Edina anomalija se je pokazala na primeru Kitajske v obdobju sprejetja Belega dokumenta leta 2006, ko se številke niso obnašale v skladu z usmeritvami strategije. Toda pri tem moramo tudi upoštevati, da je

Kitajska nacionalna varnostna strategija, kot jo razumemo, skupek različnih dokumentov in usmeritev, ki so v omenjenem obdobju očitno podcenjevali hitrost razvoja lastne obrambne industrije. Hiter razvoj je omogočil Kitajski da se opre na lastno obrambno industijo in zmanjšuje odvisnost od outsourcinga, kar se pokaže tudi v številkah uvoza in izvoza, Beli dokument iz leta 2006 je ta proces sicer podcenjeval, toda vodstvo je hitro spoznalo svojo napako in se prilagodilo situaciji.

Tako teorija kot tudi imperija potrjujeta postavljeno hipotezo. Zaključujem torej, da nacionalne varnostne strategije močno vplivajo tako na smer (uvoz/izvoz) kot tudi kvantiteto trgovanja z orožjem.

LITERATURA

1. ACDA. 1993. *The Independent Voice for Arms Control*. Dostopno prek: <http://dosfan.lib.uic.edu/acda/voice.htm> (7. julij 2011).
2. Arms Control Association. 2000. *Russias National Security Concept*. Dostopno prek: http://www.armscontrol.org/act/2000_01-02/docjff00 (7. julij 2011).
3. Abramson, Jeff. 2009. *Arms Exports Fell in 2008, UN Data Say*. Dostopno prek: http://www.armscontrol.org/act/2009_11/UNROCA (7. julij 2011).
4. Brauer, Jurgen in Dunne J. Paul. 2005. *Arms Trade and Development*. Dostopno prek: <http://carecon.org.uk/DPs/0504.pdf> (7. julij 2011).
5. Brzoska, Michael in Frederic S. Pearson. 1994. *Arms and Warfare: escalation, de-escalation and negotiation*. Columbia: S.C. University of South Carolina Press.
6. Blacknaby, Frank in Thomas Ohlson. 1982. *Military Expenditure and Arms Trade: Problems of Data*. *Bulletin of Peace Proposals*. Indiana: Univerza v Indiani.
7. Bolt, J. Paul in Adam K. Gray. 2007. *Chinas National Security Strategy*. Dostopno prek: http://www.usafa.edu/_df/_inss/Research%20Papers/2007/CHINAS%20NATIONAL%20SECURITY%20STRATEGY.pdf (8. julij 2011).
8. BBC News. 2002. *Struggle for Iraq*, 10. april. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/middle_east/2002/conflict_with_iraq/day_by_day_coverage/default.stm (7. julij 2011).
9. Deger, Saadet. 1989. World Military Expenditure (30. april). V *Sipri Yearbook*, ur. SIPRI, 167-175. Oxford: Oxford University Press.
10. Department of State. 2003. *World Military Expenditures and Arms Transfers 1999-2000*. Dostopno prek: <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2003/wmeat9900/index.html> (30. avgust 2011).
11. Deen, Thalif. 2006. *How to Curb Chinas Arms Trade*. Dostopno prek: <http://www.atimes.com/atimes/China/HF14Ad01.html> (7. julij 2011).
12. European Press. 2002. *New thinking in Chinas National Security Strategy*, 9. februar. Dostopno prek: http://epress.anu.edu.au/sdsc/rc/mobile_devices/ch09s02.html (7. julij 2011).
13. Gansler, Jacques. 1989. *Affording Defense*. Cambridge: MIT Press.
14. Grobar, Lisa, Robert Stern in Alan Deardoff. 1989. *The International Effects of International Trade in Armaments in the Major Western Industrialized and*

- Developing Countries*. Research Seminar in International Economics. Michigan: University of Michigan.
15. Hartung, William D. in Frida Berrigan. 2008. *U.S. Weapons at War 2008*. Dostopno prek: http://newamerica.net/publications/policy/u_s_weapons_war_2008_0 (7. julij 2011).
 16. Harding, Luke. 2009. *Energy Conflicts could bring Military Clashes, Russian security strategy warns*, 13. maj. Guardian.Co.Uk. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/world/2009/may/13/russia-security-strategy-energy-warning> (7. julij 2011).
 17. Holtom, Paul in Mark Bromly. 2009. *The International Arms Trade: Difficult to Define, Measure and Control*. Dostopno prek: http://www.armscontrol.org/act/2010_07-08/holtom-bromley (7. julij 2011).
 18. Kapstein, Ethan B. 1992. *The Political Economy of National Security*. New York: McGraw-Hill.
 19. Kupchan, A. Charles in Lynne Reinner. 1990. *Defense Spending and Economic Performance*. London: IISS.
 20. Kopač, Erik. 2006. *Ekonomski vidiki nacionalnovarnostne in obrambne politike*. Modeli oblikovanja obrambno- varnostne politike držav in mednarodnih organizacij. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
 21. Levine, Paul, Sen Somnat in Ron Smith. 1994. *A Model of the International Arms Market*. Defence and Peace Economics. London: Routledge.
 22. McDermott, Roger. 2009. *Russias National Security Strategy*. Dostopno prek: [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35010](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35010) (7. julij 2011).
 23. Ministrstvo za obrambo ZDA. 1999. *Dictionary of Military Terms*. London: Greenhill Books.
 24. --- 2005. *The Military Power of the Peoples Republic of China*. Dostopno prek: <http://www.defense.gov/news/jul2005/d20050719china.pdf> (7. julij 2011).
 25. ---. 2010. *Military and Security Developments Involving the Peoples Republic of China*. Dostopno prek: http://www.defense.gov/pubs/pdfs/2010_CMPR_Final.pdf (7. julij 2011).
 26. Russian and Eurasian Security Network. 2009. *Russian Analytical Diggest*, 28. februar. Dostopno prek: <http://www.res.ethz.ch/analysis/rad/> (7. julij 2011).
 27. Russia-Europe. 2001. *2000 Russian National Security Concept*, 2. februar. Dostopno prek: <http://www.russiaeurope.mid.ru/russiastrat2000.html> (7. julij 2011).

28. Sandler, Todd in Keith Hartly. 1995. *The Economics of Defense*. Cambridge: Cambridge University Press.
29. *Slovar Slovenskega Knjižnjega Jezika*. 2000. Ljubljana: Mladinska knjiga.
30. SIPRI. 1993. *Arms Control and Disarmament Documentary Survey*. Dostopno prek: <http://www.sipri.org/research/disarmament/agreements> (7. julij 2011).
31. --- 1993. *World Military Expenditure*. Oxford: Oxford University Press.
32. Smith, P. Ron in Georg Georgieu. 1983. *Assessing the Effect of Military Expenditure on OECD Economies: A Survey*. Dostopno prek: http://www.rose-hulman.edu/~bremmer/professional/super_power.pdf (7. julij 2011).
33. Stanley, John in Maurice Pearton. 1972. *The International Trade in Arms*. New York: Praeger.
34. Sundaram, Gowri. 1986. *De Facto De-Regulation of the Arms Trade*. Dostopno prek: <http://www.janes.com/products/janes/defence-business/news/international-defence-review.aspx> (7. julij 2011).
35. Shanker, Tom. 2010. Bad Economy Drives Down American Arms Sales. *The New York Times*, 13. september. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/2010/09/13/world/13weapons.html> (7. julij 2011).
36. Tack, Sim. 2010. *Russias Outsourcing of Arms Production*. Dostopno prek: <http://gcreport.com/index.php/analysis/160-russias-outsourcing-of-arms-production> (7. julij 2011).
37. *The Times of India*. 2010. Chinas share in Russian Arms export dropping, 28. januar. Dostopno prek: [http://_articles.timesofindia.india times.com / 2_0_1_0 - 0_1-28/e u rope/_28_142629_1_arms-china-export](http://_articles.timesofindia.india%20times.com/_2_0_1_0_-_0_1-28/europe/_28_142629_1_arms-china-export) (7. junij 2011).
38. The White House. 2002. *The National Security Strategy 2002*. Dostopno prek: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/> (7. Julij 2011).
39. --- 2010. *National Security Strategy 2010*. Dostopno prek: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (7. julij 2011).
40. Weinberger, Caspar. 1987. Strategy: The Driving Force behind the Defense Budget. *Defense* 87 (Marec/April): 2.
41. Xinhua Net. 2010. *Chinas National Defense in 2010*, 31. marec. Dostopno prek: http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2011-03/31/c_13806851.htm (7. julij 2011).

